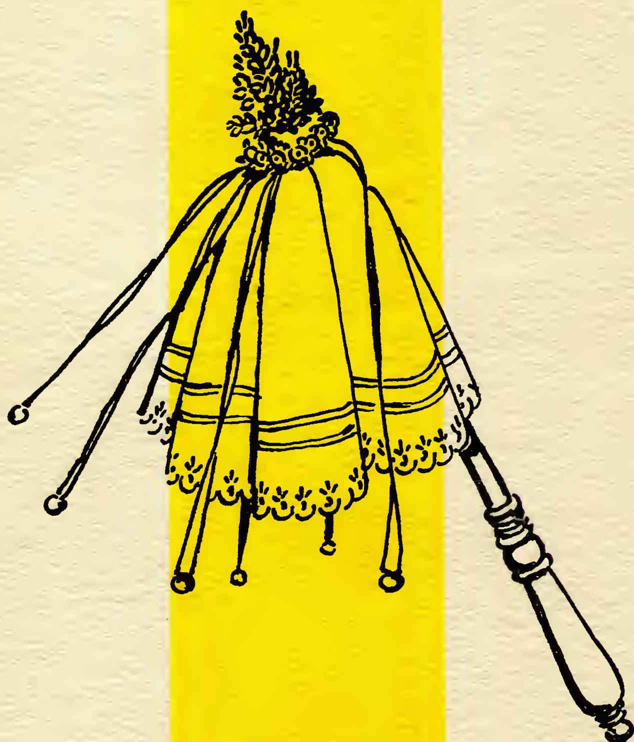
VRATISLAV BĚLÍK

HORÁCKÁ CHASA

VRATISLAV BĚLÍK

HORÁCKÁ CHASA

Zvykoslovné podání a obrázky
z Třebíčska, Náměšťska, Mor. Krumlovska
Mor. Budějovicka a Znojemska

I. ČÁST

Grafia 33/65 · 1819 — Q 10 41203

ÚVOD

Horácká chasa.

Organisace a účel.

Každé společenské zřízení snaží se míti organizovanou mládež. Takovou starou tradiční organizací mající původ v dobách feudálního zřízení byla na venkově chasa. — Uchovala se namnoze i přes údobí kapitalismu, kdy různé spolky, organizace nebo politické strany organizovaly si svou mládež. Nynější údobí socialismu má mládež sdruženou v ČSM.

Na Vysočině je tedy chasa tradiční pojmenování venkovské mládeže. To pojmenování jí zůstalo i když už se taková organizace prakticky neuplatňovala. Byl-li mladý, svobodný muž osloven „chasník", neznamenalo již to jako dříve jinocha v chase organizovaného, ale prostě mladíka.

Býti chasníkem, bylo ctí.

V čele chasy stáli stárci (starali se). Býval jeden nebo dva, ponejvíce čtyři; to jak kde byl obyčej. Jednomu stárkovi byl chasou najímán z řady ženáčů zvláštní ceremoniář, zkušený v lidovém společenském vystupování, jemuž se říkalo družba. — Stárci bývali voleni z mladíků, kteří se přihlásili do chasy. Volba se prováděla v neděli před Točným čtrtkem*), t. j. v neděli před ostatky za účasti představených obce, takže to byl vlastně úřední výkon.

Do chasy se směli přihlásiti všichni mladíci od osmnácti let bez rozdílu společenského postavení. Ti nejmladší byli bráni na zkoušku (dle nynějšího měli čekací lhůtu) od ostatků po hody (posvícení), načež byli obřadně přijímáni do chasy. — Stárci však musili býti jen ze starousedlých selských rodin: dva „z domů", dva z „chalup". Z řemeslníků a baračníků stárci byti nemohli. Tak tomu bylo ještě za Rakouska. Za první republiky však již se u stárků na třídní rozdíly nepřihlíželo a za stárky byli voleni jen ti, kteří se dovedli o vedení chasy opravdu starat, ale kteří se cítili i finančně dosti silní, neboť funkce stárka vyžadovala i jisté peněžní oběti. — Místy

---

*) Točný čtvrtek — od slova točiti, neboť od toho dne prý se již začalo před ostatky tančit čili točit.

Točný čtvrtek — je v nářečí vyjádřen „Točné štvrtek", což správně znamená „Tučný čtvrtek", poněvadž už se začala připravovat tučná jídla, jako jsou koblihy, křupance, křehotiny nebo trdelníky.

však se nemohli s třídním rozdělením rozloučit a proto bývaly také dvě nebo i tři chasy, zvláště ve větších obcích.

Stárci, poděleni funkcemi, byli označeni jako první stárek, druhý stárek, třetí se jmenoval pokladník, čtvrtému říkali číšník*). Ostatní chasníci se řadili podle stáří, proto se jim též říkalo „řadní chlapci“ (ve Vémyslicích) nebo také zaváděči či prostě chasníci.

Vítanými členy v chase bývali v obci žijící čeledíni. Společensky se lišili od t. zv. pacholků. Nevadilo, že nebyli domácího původu. Byli to selští synkové, kteří z horských usedlostí přicházeli na zkušenou k zemědělsky pokročilejším rolníkům na horácké Dolsko. Také řemesličtí, přivandrovalí tovaryši, kteří jako zaměstnaní žili již delší čas v obci, získávali určitou vážnost v domácí chase, avšak stárkovské cti se jim zastara dostati nemohlo.

Na Horácku nebyla však organizována jen mužská chasa (jako např. na jižní a východní Moravě). Zde do chasy patří i děvčata, takže každý stárek má do páru oficiálně mu patřící stárkovou a každý řadný chasník jemu přiřknuté řadné děvče čili zavádělku.

Přihlašují-li se chlapci dobrovolně do chasy a stárci přicházejí ke své cti volbou, děvčata jsou do chasy zvána a stárkovskou hodnost si vyplácejí. Děje se tak na ostatky v úterý před samou půlnocí. Je to chvíle významná a slavnostní, poněvadž se odehrává v místnosti zvlášť k tomu upravené a za přítomnosti představených obce.

Stárkovými stávala se obyčejně děvčata, která mohla složit tak velkou peněžní částku, jež by byla dobrým základem na pořádání muzik po celý rok. Zdá se, že si to mohla dovolit jen děvčata velmi zámožná, avšak stávalo se, že někdy i služebné děvče dovedlo obětovat i půl své roční služby, jen aby dosáhlo stárkovské cti. Jak potom bylo takovému přetrumfnutému bohatému pyšnidlu? — Ostatní děvčata pak skládala peněžitou částku podle stáří. — Peníze se uložily do obecní pokladny a byly zdrojem na roční vydání celé chasy. Děvčata chodila za to k muzikám zadarmo.

Pro děvčata mělo zařazení do chasy značný společenský význam, neboť jak stárkové tak i řadná děvčata dostala na celý rok přiřknutého tanečníka. Stárci se stárkovými přicházeli do páru podle stárkovského čísla, ostatní chlapci a děvčata podle stáří. — Ať se jeden druhému líbil či nelíbil, ať byl hoch menší než děvče, ať byli z jakékoliv společenské třídy, měli za povinnost býti spolu na všech podnicích, které pořádala chasa a na všech muzikách zahajovati první kolečko. Stávalo se, že měl chasník u muziky svoji milou a přece musil dávati v tanci přednost své zavádělce tak dlouho, dokud pro ni nepřišel na tanec někdo jiný. Jedno jim to jistě nebylo a udála se proto i mnohá mrzutost. — Když to však přišlo šťastně do páru a jeden druhému se líbil, pak nastala mezi chasou nejlepší pohoda. — Jindy zase stárci a stárkové dali hlavy dohromady, když se měl vytvořit nějaký nepodařený pár, přesmekli chasníka a už to bylo buď v pořádku nebo přece jen o trochu lepší.

Stárkové pak měly tu výhodu, že při zavádění v tanci byly uváděny na prvním místě nejváženějším hostům, kdežto ostatní děvčata čekala na

*) Číšník míval po boku na řemeni pravítko — lineár. Totéž pravítko měl i hostinský. Na obě pravítka k sobě přiložená se najednou vyřezávaly vruby za vypité másy (litry). Podle vrubů, kterých muselo být na obou pravítkách stejně a vruby musely k sobě padnout, pak se platilo. Říkalo se, že se pije „na vrub“.

tanec, až na ně přišla řada (proto řadná děvčata). — Stárkovství bývalo pro děvčata čest nákladná. Na hody to neznamenalo jen nové šaty, ale též i povinnost dáti vyšít dva stejné bílé šátky: jeden pro sebe, druhý pro stárka. První stárková pořizovala ještě třetí šátek, který přišel na máj a „hleděl“ z máje v tu stranu, kde ona bývala. — Další povinností stárkových bylo připravit stárkům dlouhý, opentlený i ověnčený rozmarýn, který se dolním koncem všil do stárkovského šátku. Jinde zase zdobil se tím rozmarýnem klobouk. Nejzávažnějším úkolem stárkových však bylo přijetí stárků a chasy do domu. To znamenalo náležité pohoštění. Kdysi dávno nákladné hodové koláče začalo nahrazovat všelijaké cukroví a též i celé dorty. Také pití bylo dostatek potřeba. Vše musilo býti nejlepší, aby stárková s rodiči nebyla pomluvena. Za uctění chasy dostalo se jim od prvního stárka slavnostního přípitku.

Dalším úkolem stárkových a děvčat jsou dobročinné a milosrdné skutky. Během roku připadá jim starost o krášlení sálu k muzikám, obstarávání rozmarýnů na hody a krušpánků na ostatky, nastrojení regrutského stromku, věnčení pomníků a posvátných soch ap.

Stárci s chasou mají zase jiné starosti: obstarat muzikanty, přivést, připravit a postavit máju, upravit místo či stan na tančení a postarat se o víno; hlídat máju, sjednat družbu. A nakonec o hodech nebo i jen o muzice je třeba býti bdělý na všechno možné: na právo, na zavádění, na přípitky, hledět všem vyjíti vstříc, nikoho neurazit a zachovat všechnu starou tradici. — A hlavně dát se vidět a umět to tak, aby se i poctění čili zavedení „dali vidět“.

Bývají ovšem i strasti. Mája není rovná nebo nestojí zpříma, víno je kyselé, muzika valně nehraje; bylo opomenuto zavésti chase z některé dědiny, přišel milý za milou a ona stojí mezi řadnými děvčaty až skoro na konci, je málo zaváděna a on pro ni nesmí jít a zavádění nebere konce. Zle bývalo, když se stárci hned na začátku znelíbili představenému obce a také když stárek nebo stárková nebyli „jaksepatří“.

Činnost chasy.

Během roku řídila se činnost chasy dvěma hlavními činiteli: sluncem a vládní mocí.

Slunce bylo podstatou všech projevů, které se tradují od pradávných dob, kdy lidé povýšili slunce na boha, kdy se mu počali klanět a oslavovali je zpěvem, modlitbou i tancem. Zvláště střídání čtvera ročních počasí vedlo k velkým oslavám, jejichž ohlas spatřujeme v lidovém zvykosloví až podnes. Hraničními body byl zimní a letní slunovrat a jarní a podzimní rovnodennost. Je nutno upozornit na počátek nového roku, který nebyl kladen na první den měsíce ledna, nýbrž se vztahoval k jarní rovnodennosti. Na Nový rok vždy byla pronášená přání spojená buď s podarováním nebo s očekáváním odměny. Staří Římané užívali k tomu dni slova „calendarium“. U nás pak vzniklo z toho slovo „koleda“, vztahující se k odměně

za přání. V důsledku přesunutí Nového roku přesunuly se i koledy, které však setrvačností zůstávaly i ve dnech jarní rovnodennosti. Známe tedy nyní koledy, které probíhají od vánoc až do velikonoc (smrtolenky, mrskut).

Ze starobylých tanců a zpěvů k oslavě nového slunce tančí se dosud Královničky a mezi dětmi provádí se hra na Heličku nebo též na Elišku či Bětušku, hra na Jede paní z Frydlandu či Jedou páni z Prahy aj.

Když lidé v pradávnu nedovedli si vysvětliti přírodní jevy přirozenou cestou, přisuzovali je neviditelným nadpřirozeným bytostem, které však zosobňovali. Tak slunce byl spanilý jinoch, princ, mladý král, příroda — krásná dívka zvaná Vesna, zima — zlá baba, smrt ap. Tyto nadpřirozené bytosti měly též nadpřirozenou moc. Mezi sebou však některé nežily vždy v souladu, ale sváděly boj o nadvládu. Lidé si o tom vyprávěli v různých pohádkách a pověstech, kterým také věřili a hleděli si rozhněvané démony usmiřovati nebo si je nakloniti.

Pohádka o Šípkové Růžence může býti tohoto původu:

Když se podařilo zlé babě Moraně (Smrti, Zimě) zajmouti krásnou dívku Vesnu (Přírodu), chopila se sama vlády a učinila ze zajaté dívky zuboženou, poníženou služebnici-holku. Stala se z ní smrt-holka, poněvadž sloužila smrti. Z toho zakletí však ji vysvobozuje spanilý jinoch, princ, mladý král Slunce. Svým polibkem s ní snímá kletbu, činí ji mocnou a ustavuje ji ve vládu. Princ Slunce je očekáván. Touží se po něm, oslavuje se jeho zrození a vítá se slavným vjezdem, kdy o letnicích snoubí se s krásnou Vesnou. Ta již od svého osvobození z veliké lásky přijímá podobu Slunce a hlásí se prostinkým kvítkem chudobky-sedmikrásky. A pak milování Slunce a Vesny rozkvétá stále spanilejšími květy sluneční podoby: kopretinami, měsíčky a astrami, až se rozzáří největším zlatým květem slunečnice.

V této pohádce o Slunci a Vesně mají podklad starobylé obřady, zachovávané do nedávna hojnou měrou a některé ještě také dnes. Sloužily-li k oslavě dvou živlů: slunce a země, sloužily jistě k oslavě i druhých dvou živlů, tj. vody a povětří.

Druhým činitelem v životě chasy za doby feudálního zřízení byla vrchnost. Její moci využívali vrchnostenští úředníci: správce, franc, písař a jejich pomocníci: drábové. Prostředníkem mezi zámkem a poddanými byl vrchností jmenovaný rychtář. Ten neměl jen povinnosti vzhledem k vrchnosti, ale ve vztahu k poddaným měl i určité právo. — Rychtářské právo bylo symbolizováno. Podobalo se jakoby žezlu. Byla to nejčastěji vydělaná býčí žíla uměle spletena a zdobená mosaznými cvočky a drátky. Právo musilo býti respektováno. Mělo tak mimořádnou moc, že ustala ihned každá různice, jakmile se k ní natrefil rychtář s právem. — Někdy také karabáč, kord nebo důtky znamenaly právo.

Vrchnost ve své urozenosti nevyžadovala od poddaných jen desátků a roboty. Bývala i „milostivá“ a dvakrát do roka poskytla sedlákům po tři dny určité svobody: na ostatky a na hody — [1])Není divu, co takové tři dny pro robotný lid znamenaly. Všechny smlouvy ať kupní, pachtovní, dědické nebo i svatební směly se tehdy uzavírat bez zásahu zámku. Hospodáři toho využívali, jak nejvíce mohli a tatíci podkládali mnohé až na ostatky nebo i hody a drželi v tajnosti, neboť je jisté, že by zámek byl

už předem často rušivě zasáhl. A běda, nebyly-li takto uzavírané smlouvy sestavovány dle vrchnostenských paragrafů.

Tři dny tak vzácné svobody oslavovaly se hojným a dobrým jídlem i pitím a chasa bez zpěvu, muziky a tance byla by nevydržela. A tu nastává mimořádný okamžik! Chasa se musí zaručit, že bude zachován veřejný pořádek a kázeň. Tato zodpovědnost připadla na stárky. První stárek potřeboval k tomu právo. Předal mu je rychtář. To však nebylo jen tak snadné! Stárci o to právo museli jít prosit. — Když byly roboty splněny, nebývalo to tak nejhorší a právo předával stárkovi sám rychtář. Hůř bylo, když poddaní neměli své věci na zámku v pořádku. Tehdy musil rychtář právo odevzdat v zámecké kanceláři a stárkovi nezbývalo než jíti na zámek.

Dostalo-li se stárkům práva, by to okamžik mimořádně důležitý a proto i slavnostní. Však také o hodech nesli stárci ověnčené právo dědinou a pod májí je opatrovali jako oko v hlavě! — Předání práva ohlašoval obecní sluha vybubnováním. Někde to oznamovali i sami stárci jedouce dědinou na koních. — O hodech pak byla pod májí hlášena všechna hodová nařízení a opatření čili „čtly se paragrafy“.

Kromě dvou uvedených činitelů vine se jako červená nit celoročním životem chasy činitel milostný.

Avšak i jiné vlivy, jako např. křesťansko náboženský, jsou patrny. Některé zasahují více, jiné méně.

Snažil jsem se předvésti život chasy, jak se asi vytvářel v době feudálního zřízení. K těmto závěrům jsem přišel jednak z přímého, osobního života mezi chasou, jednak z vyprávění druhých, z úvah a srovnávání. Těžko je říci, na kolik mně pomáhala literatura, abych mohl učiniti přehled o životě chasy z hlediska historického.

Svých znalostí jsem nabýval pozvolna jak z praxe, tak i z četby, která mně příležitostně přicházela do ruky. Pracoval jsem tedy v terénu, jak se nyní říká, nikoliv však se zápisníkem v ruce. —

V rodném městečku Rouchovanech a na Mor. Krumlovsku žil jsem skutečnou lidovou tradicí, která mně byla životní potřebou. Působil jsem jako učitel na Znojemsku, Náměšťsku a Třebíčsku, získával jsem poznatky několikaletým pobytem na místě mezi horáckým lidem, který žil se mnou a já s ním, ze vzájemné důvěry a oddanosti, takže v poznávání těžko lze počítati s omyly, nadsázkami nebo znehodnocováním.

Z článků dále uvedených a seřazených, jak čas během roku plynul, je patrno ze srovnání s úvodem této knihy, co je z onoho starého pořádku zachováno a co se změnilo vlivem různých politických a sociálních poměrů, nebo co je z těchže důvodů přidáno a pak se stává znamením doby. Tak např. o hodech jde chasa k představenému obce, ale práva už nepřebírá; není ho třeba. Jde, jak se říká „na kázání". — Po tři dny o hodech a ostatcích se nekoná výdělečná práce v tradiční setrvačnosti nejíti na robotu, která však už před více jak sto lety přestala.

Zvyky se měnily dle praktické potřeby, avšak půvab jejich byl tak mocný, že byly zachovány i když už vlastně ani praktického významu neměly. Tak se stávalo, že některé osoby, jichž dříve vyžadovala potřeba, staly se v nových poměrech jen osobami divadelními. — Na Náměšťsku není pamětníka, že by stárci a stárky byli ve své funkci na celý rok. Zde se volili a vypláceli jen právě na ostatky nebo na hody, neboť význam organizované chasy zde v nových poměrech pozbyl důvodu, nebo prostě odpadl.

Zavládla-li opět snaha, podporovaná socialistickou vládou, zachovati staré obyčeje, pak je nutno udržeti je ryzí v jejich podstatě. Přídavek „znamení doby" vyžádá si určitého času, aby se zapojil vhodně. Tak jako lidová píseň, kterou vytvářely celé generace, právě tím, že se pozvolna tříbila, získala na umělecké hodnotě a půvabu a proto také věky přetrvala. Tak je tomu i s lidovými obyčeji.

Snažíme-li se tedy obnoviti starobylé horácké lidové obyčeje s přídavkem, jenž nese znamení této doby, pak nelze opomenout, aby zachována byla jejich podstata, půvab a ryzí krása. (Smrtolenka a Královničky trvají již víc jak tisíc let.)

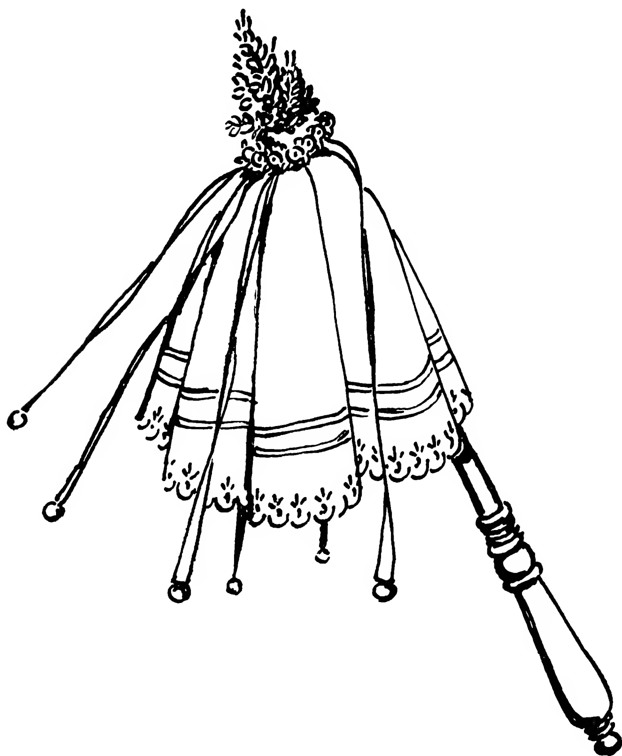
Proto horácké mládeži píši tuto knihu, aby toho trojího byla pamětliva a také proto, aby Horácko poznalo, kolik má krásy ve svém lidovém zvykoslovném pokladu.

I.
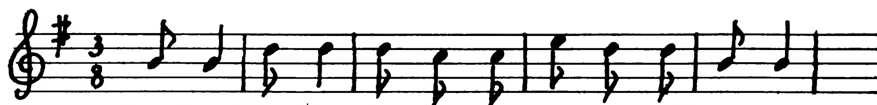
CHASA NA VEŘEJNOSTI

OSTATKY
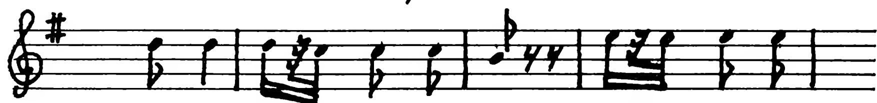
Nový rok chasy
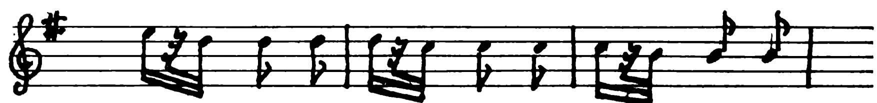

ČÍM DÁL, ČÍM DÁL

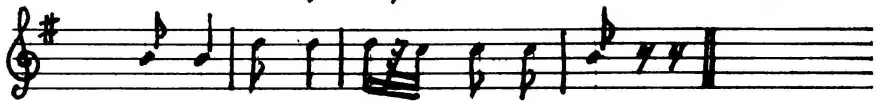
Čím dál, čím dál, kou- pí- me si cim- bál, čím dál,

čím dál kou- pí- me si bas. Nasta- nou- li

lep- ší ča- sy, koupí- me si husle ba- sy,

čím dál, čím dál koupí- me si bas.

ČÍM DÁL, ČÍM DÁL

Čím dál, čím dál, koupíme si cimbál,
čím dál, čím dál, koupíme si bas.
Nastanou-li lepší časy,
koupíme si housle, basy.
Čím dál, čím dál, koupíme si bas.

Ostatky.

To nejsou jen tři dny rozpustilého veselí s maškarády, tancem a smaženými šiškami, křupanci a božími milostmi! Na Horácku se dnes už povětšině více nezná, avšak na Znojemsku a Moravsko-Krumlovsku jsou obce, kde se zachovává ještě starodávná obřadnost jak s volbou nových stárků, tak i s výplatkou nových stárkových a v Jamolicích udržují ještě zbytek ostatkového práva pro děvčata a stárkové.

Tam zahajují ostatky děvčata sama v neděli odpoledne. Přijdou v dívčích párech podle stáří sestavených, předstupují před muzikanty a vždy ta starší v páru poroučí zahrát písničku na počest děvčatům, jindy na poškádlení chasníků. — Po tomto zavedení děvčata si chodí sama pro tanečníky, kteří jsou pak povinni s tím děvčetem tančit tři kolečka za sebou: valčík, polku a mazurku.

V Dolních Dubňanech si zpívají chasníci před muzikanty ostatkovou píseň „Čím dál, čím dál, koupíme si cimbál“, při čemž si děvčata pro ně chodí na volenku na tři kolečka.

Zastara však stáli chlapci při této písni v půlkruhu před muzikanty, zády do sálu, tleskali v taktu do dlaní. Děvčata přicházela, stavěla se za záda chlapců, položila jim ruce na ramena nebo kolem pasu a schovávala se sehnutá za rameny vyvoleného. Ten podle rukou měl uhádnout, která to pro něho přišla. Dívka si chasníka sice zvolila, ale není na tanec zadána, dokud ji chasník nevezme za ruku a nepředvede ji před sebe. Potom teprve, až už jsou všichni v páru, začne hudba hrát valčík. Pár za párem se postupně roztáčí a páry hledí zachovat pěkné kolo. Po valčíku přijde na řadu veselá polka, potom mazurka. Mezi jednotlivými tanečními kousky setrvávají páry v kole na místě, což je vhodnou příležitostí k navázání milého hovoru. Po těch třech tanečních kouscích staví se chasníci znova před muzikanty, děvčata jdou na své místo a až muzika spustí opět „Čím dál... “, volenka se opakuje znova a znova po celé odpoledne.

Pondělí patří ženatým.

V Senoradech na Náměšťsku vyrukují s ostatkovou písničkou „A já přenešťastná“ a večer nastoupí stárci a chasa s veselým a rozpustilým obřadem kovačkou.

V úterý odpoledne opakují v Jamolicích děvčata zavádění, avšak prvně nastupuje nejmladší pár. Ostatní jsou seřazeny podle stáří od nejmladších k nejstarším. Poroučejí si zahrát píseň. Až se všechny vystřídají, zatančí si dívčí sólo na tři kolečka. Potom se začne zase s volenkou.

Jak významná to chvíle ve společenském životě venkovských dívek! Je to sice pouhá episoda v celém roce, ale přece jen se zde již od starodávna uplatňuje společenská rovnoprávnost žen s muži. A to je právě předností lidových ostatkových obyčejů na Vysočině.

Ostatkové právo.

O hodech předával rychtář právo stárkům. Na ostatky dostaly právo ženské.

Jak k tomu došlo?

Když byli zvoleni noví stárci v tu neděli před ostatky, měl by dřívější první stárek předat právo novému prvnímu stárkovi. Noví stárci a nová chasa však nenabudou právoplatnosti, dokud nebudou v párech s děvčaty. O tom se rozhodne až za deset dní o výplatce, která se bude konat v úterý o ostatcích. Nezbývá tedy než předat právo zbytku dřívější chasy, tj. stárkovým a řadným děvčatům. Stává se tak v neděli odpoledne před volbou nových stárků, kdy stárci přinesli právo do domu první stárkové.

Takové právo, které dostávaly ženy na ostatky, nebylo ono úřední právo, pro které musili stárci k rychtáři nebo i na zámek. — [2])Právo pro ženy dostalo ženský ráz. To už nebyl býkovec nebo skutečné důtky či opravdový kord! Bylo to jen napodobeno. Tak kord byl dřevěný, důtky místo řemínků měly barevné pentličky a na znamení ještě větší ženskosti bylo ostatkové právo oblečeno do bílých sukýnek a přikrášleno věnečkem a zeleným krušpánkem. A byť i bylo po žensku upraveno, mělo velký význam, neboť zaručovalo na ostatky právo ženám zrovna tak jako mužům o hodech.

Maškarádi.

Co může být podstatou ostatků?

Konají se v čase ke konci zimy, v předtuše jara. Za nějaký týden bude zde jarní rovnodennost. V pradávnu to byl den plný čaromoci. Vynášela se zima a vítalo se nové jaro. Ostatky jsou takovým počátkem k okázalému zahánění všech příšer, které přicházely se zimou: mrazy, hlad, nemoci, smrt... Ty si lid zosobňoval. Do domu skutečně takové příšery před vánocemi přicházely. Církev potírala tyto pohanské zvyky, avšak lid, pro jejich půvab obcházel církevní nařízení a užíval k ochraně svých projevů jmen dobrodějných světců jako: Barbory, Mikuláše, Matičky, Lucie, avšak dále je doprovázel tradičními maškarami, nebyli-li sami světci převedeni v přízrak. Tak Barbora sama přichází jako strašidlo s peroutkou nebo štětkou v ruce, s Mikulášem jde čert, ale též i rohatá koza, vyhublá kobyla i také příšera smrti — kostlivec.

O ostatcích však je poslední den jejich vlády. — Proto procházejí dědinou v nevázaném reji dnes naposled. K nim se připojuje v podobě maškary vše, co za minulou zimu bylo příčinou všeho, co člověka mořilo: panský karabáč, drábi, žid, všelijaké baby a kdož ví, co ještě!?

To je tedy podstatou lidových maškarádů o ostatcích.

„Véplatka".

[3])Na starousedlém venkově na Znojemsku chodí děvčata k muzikám bez vstupného, „jen tak". Zato však skládají v masopustní úterý peněžitý dar. Poněvadž se vyplácejí, říká se tomu způsobu „v é p l a t k a". Děvče, které složí nejvíce, je prohlášeno za stárkovou a dostává za to buď opentlený rozmarýn, šátek nebo fábor. To, jak kde mají obyčej.

Tento mimořádný úřední výkon vyznívá jako slavnostní obřad.

V Únanově mají k tomu zjednaného zvláštního ceremoniáře-obřadníka, zvaného d r u ž b a. Výborně to umí František Blecha, stejně jako jeho strýc Václav, po kterém zdědil družbovskou hodnost i s výřečností.

Družba se stárkem už v pondělí koupí ve Znojmě „š á t e k" pro novou stárkovou. V úterý spolu vodí chlapce „za maškarády", ale potom už se jen stará, aby bylo vše, jak se patří, k véplatce připraveno. Ve světničce vedle tanečního sálu vyvěsil šátek „na trám" (zavěsil na šňůru u stropu). Chasa tančí již třetí den. Chlapci jsou nevyspalí a jaksi zmožení dopolední pochůzkou „za maškarády". Vybrali dostatek uzeného, špeku, šišek a vajec, takže mohli uspořádat velkou hostinu. Zmohlo je také jídlo a pití, ale přece jen vytrvale tančí. Čekají na nejvýznamnější ostatkovou chvíli: na véplatku! Čekají na ni i ženáči. A už kdyby byla!

Zatím družba vedle „v sekničce" prostřel dlouhý stůl bílým ubrusem. Jako na oltáři postavil na něj ve svícnech rozžaté svíce a položil tolik šišek (koblihů), kolik vyzvěděl, že bude vyplácet děvčat.

Když pak před jedenáctou hodinou vejdou do světničky představení obce, slavnostní okamžik je zde. V sále dává družba vytroubit „véplatku". Tančí se valčík. Kývnutím ruky přivolává družba pár za párem, aby vstoupili. Avšak jen děvčata vcházejí a zasedají za stůl. Chlapci čekají u dveří. A tu se k nim družba obrátí a už říká:

Havránku, havránku!
Odstupte, chaso, na stránku,
odstupte na dvě míle, dýle, šíře,
abych já k této panence mohl přistoupiti blíže!

V tom však se obrací k děvčatům, podává jim na tácku skleničku vína jako přípitek a řečňuje dál:

Ona tady sedí jako pávěnka,
na její hlavě jest korunka,
v té korunce háječek,
v tom háječku slavíček.
Žádný ho neslýchá
jen ona a já. — Bivat!

Děvčata splácejí družbovi několika korunami. Je to odměna za jeho celé pořádání. Vybral-li málo, jde s přípitkem ještě jednou dokola.

Potom si výboři dobře všimnou, v jakém pořadu děvčata sedí. Starosta jim připomene, že „ešl' se chcó celé rok tancem bavit, mosijó také véplatko složit". — A tu každé děvče rozlomí předloženou šišku, tajně do ní vloží svou „véplatku" a položí ji před sebe na stůl. Muzika začne hrát pochod. Děvčata vycházejí. Chlapci se k nim přidávají a tančí se dál.

Zatím ve světničce se zapisuje, kolik která složila. Nestačí-li, aby se muziky mohly celý rok držet, vyhlašuje družba „véplatku" znova. Potom teprve se zatroubí a vyhlásí, která je nová stárková. Družba ji předvede doprostřed sálu, podá jí „š á t e k" a zavede ji na počest tancem. Ostatní chasa obstoupí je kolem. Po kolečku předá družba stárkovou novému prvnímu stárkovi, který výskne z plných plic, když se mu stárková líbí a už s ní tančí první stárkovské sólo.

V sále je nyní mnoho povídání o nové stárkové, o „šátku" i také o tom, jak to družba Blecha „homi pěkně navnadět a dat dohromade".

To však není ještě všechno! Je také obyčej, aby se vyplatila ještě „s t a r á s t á r k o v á". To musí být vdaná tetka. — Musí tak být, neboť kdo by zaváděl o posvícení ženáčům? — Nastává tedy ještě obřad „véplatky" pro starou stárkovou. Je stejný jako „véplatka" pro stárkovou z děvčat.

Tak jako v Únanově, tak pořádají „véplatku" všude v okolí, avšak tak slavnostní stůl a takový přípitek dokáže jen družba František Blecha.

Psáno 1936 podle vyprávění Frant. Blechy.

Véplatka na Třebíčsku.

[4])Na Třebíčsku (ve Smrku, Hostákově a j. v okolí) pozbyla véplatka svého praktického významu. Zůstal jen obřad.

Stárek usadí děvčata za prostřený stůl. Potom kutálí po stole talířkem. Před kterým děvčetem se talířek zastavil, musí se vyplatit. Konec nastane, až se všechna děvčata vyplatila. Které zaplatí nejvíc, ať už se před ním zastavil talířek jednou nebo vícekrát, je prohlášeno stárkovou. Dostává za to sólo nejprve se stárkem, potom i s jinými chlapci, ba dokonce může jít i na volenku.

Stárkovství však u ní platí jen na ten den o ostatcích, nikoliv již na celý rok.

Dle vyprávění Anežky Káfůňkové ze Smrku.

Tanec na dlouhý len.

Když měli sedláci o ostatcích tři dny svobody, byl to důvod nejen k svátečnímu stolu a pití, ale i k tanci. Po celé tři dny se tancovalo. Ostatky však zapadají do údobí jarní rovnodennosti a proto se jim přisuzuje i ma-

gická moc. Který sedlák by si nepřál, aby se mu urodilo na poli? — A tu se uplatňují určitá opatření, aby se došlo žádoucího cíle. Proto se o ostatcích tančí první den „na dlouhý len“ tanci s výskoky, druhý den se tančí „na brambory“ tanci cupavými a třetí den „na mák“ sousedskou.

Na Třebíčsku se dosud tancuje „na dlouhý len“, ale poněvadž žito je nyní hlavní plodinou, tančí se „na dlouhé žito“. — To bývá, panečku, tura! Ani se nenadáte a už tančíte! Začne to dlouhým valčíkem; ale ten neskončí, přejde v mazurku, a ta v polku a zase v kvapík, a pak jdou tance jeden za druhým, staré i moderní v jedné tuře, aby prý se vlákno nepřetrhlo, nebo aby žito nelehlo. Trvá to po celou hodinu.

V Koněšíně tomu dosud přisuzují takový význam, že se i děti chodí dívat na rodiče, jak tancují „na dlouhé žito“ a druhý den si o tom ve škole ještě se zájmem povídají.

Ve Vladislavi dědoušek Ant. Veškrna, bývalý obecní pastýř čili slouha, který o ostatcích vodíval maškarády, vyprávěl o jiném než jen velmi dlouhém tanci „na dlouhý len“. To byl hotový obřad. Nejednalo se zde ani tak o délku tance, jako spíš o vysoké výskoky. Nejprve nastupovali k tanci chlapci jeden po druhém na sóla. Na hlavách měli vysoké čepice, papírové „škarňouty“ a na nich navlečeny malé snopky buď ještě celého nebo česaného lnu. Také měli jakoby sukýnky ze lnu. A nyní při skočné muzice začal každý chasník sólo jeden za druhým. Zvolil si k tomu tanečnici. Zatímco chapec skákal do výšky podle noty nebo z nohy na nohu, obracel se ve výskocích, některý při tom dovedl i několikrát písknout, aby prý se len pěkně do výšky vytahoval, děvče, majíc ruce vbok, obtancovávalo chlapce kolem dokola, jako když se nit na vřeteno natáčí. Zastavit se nesmělo; to prý by se mu nit při předení trhala. — Když chlapci měli odtančena svá sóla, nastoupily všechny páry k společnému tanci. Stárek začínal vždy obměnu výskoků. Ostatní ho následovali. Potom se přidávali k chase i ženatí a za chvíli celá hospoda v jednom reji tančila „na dlouhý len“.

Bujný Popelec.

Kovačka.

Snad proto, že jsou ostatky před samou Popeleční středou, jež je mezníkem mezi masopustem a postem, neznává ostatkové veselí hranic a bujnost přechází ve skutečnou rozpustilost, které neučiní konec ani ta Popeleční středa. To už, pravda, muzika nehraje, ale rozbujněná krev se neztišila a tělo nepodlehlo únavě po třídenním tanci. Mládež milostně rozehřátá — eh, co mládež! — ženáči, hlavně ženské vyvádějí! Uplatňují se staré obyčeje, které svým založením mohou sahat až do dob matriarchárního zřízení a udržují se ani ne tak pro tu prastarobylost jako pro živočišný podklad.

Ostatky, doba tří dnů, v období plném předtuchy jara, přirozeně vedou k poznávání a sbližování se dvou jedinců v pár. Všechno ostatkové veselí

stejně k ničemu jinému nevedlo. Bylo však vázáno tradičním obřadem volbou nových stárků, výplatkou a chozením za maškarády, takže pro samý ceremoniel a pro obavy, aby se neztratil jediný kousek tance, nedošlo se ani k plnému závěru. A tu, až na Popelec, kdy toto všechno pominulo, nastupuje obyčej sám pro sebe bujný a nezkrotný.

Ve středním Pojihlaví, dnes už jen v ojedinělých obcích drží se důsledně Popeleční středa. Na jedné straně řeky vyvádějí svobodní a na druhé si ženáči osobují právo výhradně pro sebe. Hlavně však jsou to baby, které až příliš rozvazují. Dopoledne chodí velmi hlučně vítat nově vdané do babského cechu, dají se hostit, musí se jim zaplatit a též i mnohá prostořekost prominout. Odpoledne se scházejí v hospodě, kam nikdo svobodný nesmí, aby s celým nevázaným humorem holily nováčky-manžele. A zase se jim musí řádně zaplatit. Běda tomu, kdo nepřišel! — Na nových panímámách se provádí dopoledne jakási zkouška trpělivosti, odpoledne pak na mužích...

Proč byl zvolen zrovna obřad holit muže? Proč právě ženy holí muže?

Poněvadž holení jako osobní výkon dovoluje přiblížit se co nejúžeji k pasivnímu muži. A o toto dovolené přiblížení, jež má, jak již bylo řečeno, živočišně přirozený podklad, právě běží. Tímto tělesným dotýkáním se symbolicky pečetí mužovo přijetí do kruhu ženatých*).

V kraji na levém břehu Jihlavky projevuje se na Popeleční středu chasa. Předvádí po domech kovářskou hru — kovačku.

Stárek bývá mistrem, ostatní jsou tovaryši. Přijdou do domu s kovářskou stoličkou a nářadím a snaží se okovat ne koně, ale děvčata. I na „pajmámy" dojde! Což pak ty! Ty klidně podrží nohu. — Zlé to bývá s děvčaty. Ta držet nechtějí. Utíkají a schovávají se, kam se dá: na sýpku, na podlahu (půdu), do sklepa i jinam, zvláště když na ně mistr poslal nemilého tovaryše. Trvá to někdy hezkou chvíli, než-li chasník děvče najde a předvede. To bývá nějakého doprošování! Druzí přibíhají na pomoc a zdráhající dívku chlácholí hlazením, milými slovy „hój, hój, malá" i mouchy kovářskou štětkou ohánějí, jen aby klidně při kování stála. A ty velmi bujné dostávají se pak mocí i na lavici. — Ale dívky utíkají a schovávají se i před milým tovaryšem. Ten však dlouho nehledá, avšak hned s milou také nepřichází. Obyčejně pak chasník přivádí nalezenou dívku s úsměvem, a ta při kování pěkně drží. Běda však, kdyby ji chtěl okovat některý jiný! To byste viděli, jak by uměla kopat!

5)Belo to v Kladerubech. Tenkrát belo na kovačko strašnyho sniho. Kováři přišli, jak se přide vod Mohelně, tak na levi straně do druhyho domo. Mařka nadobro zapomněla, že ten den je kovačka. Dež ho nich nekdo zaklepál, šla votevřit. A rovnó padla do rane Zezulovimo Kadlovi. Ten jo dostál do práce, ale to ste měli vidět. Von jo, pravda, chetl, ale vona ho chetla ešče šikovnějic a šóst s ňém ze dveři. Ale von jo čapl pádem znova a již jo nepusťél. Kósek před jejich již bél sráz k silnici a struha. Ta bela rovná snihem. — Karel, jak držél Mařko a ta sebó clómala, ztraťél rovnováho, drcl do Hulánoviho Pepika, co držél koš s řezaňkó na vebrany véce, a najednó bác, všeci tři do toho sniho v ty struze! Snih litál, řezaňka e véce litale, kloci se kotóleli, děvče s nima a v ty névěči závěji hovizli. Karel

---

*) Zbytek matriarchárního zřízení.

tam vězél hlavó, děvče až po pás a Pepik pěkně promáčknoté měl ruke a nohe dohromade spleteny. — Druzi jim, pravda, šli na pomoc; tam to každymo šlo, ale zpátky to belo horši. — No, ale přece se nějak ven dostali! — Konec šak tomo nebél! Mařka svi dostala! A na lavici! — Zkrotlá, ale i dožraná šla zpátky do sině. Vepadalo to, že už nic nebode a že toho maji všeci dost. Ale za dveřima už ti vostatni čekali. A lavica bela nachestaná. Mařka už se nehobráněla. Kloci jo pořádně vokovali. Vod maminke dostali za to deset vajec a každé potum věďél, jak má Mařka keprý létka.

Po popelečním kování dozvídá se dědina o nových nebo dosud utajovaných párech. Chlapci pak najisto vědí, mají-li u děvčete vyhráno.

Po obchůzce o kovačce připraví se v hospodě z vybraných vajec hostina. Bývá to pěkná beseda i bez muziky. Vždyť při ní zahořelo kolik srdcí! — Přicházejí rodiče, aby přehlédli, jak se ta jejich chasa spárovala. A po kovačce dědina najisto ví, z kterého páru bude svatba, nebo který pár se dává teprve dohromady.

A JÁ PŘENEŠŤASTNÁ

Ze Senorad

a já pře-ne-šťa-stná, če-ho jsem doč-ka-la?
Rok za ro-kem ply-ne, já se vdát ne-mo-hu,

Na-sta-ly smut-né ča-sy. Rok za ro-
to ne-jsou žád-né špá-sy. Jest-li se

kem ply-ne pryč, mně se ne-ši-ku-je
le-tos ne-vdám, ko-nec vše-mu u-dě-

nic a já dnem i no-cí trá-pím
lám, všecky sta-ré vě-ci po mat-

se na srd-ci, že se já už nevdám víc.
ce a ot-ci zli-ci-tý-ro-va-ti dám.

A JÁ PŘENEŠŤASTNÁ

A já přenešťastná, čeho jsem dočkala? Nastaly smutné časy·
Rok za rokem plyne, já se vdát nemohu, to nejsou žádné špásy!
Rok za rokem plyne pryč, mně se nešikuje nic
a já dnem i nocí trápím se na srdci,
že se já už nevdám víc.

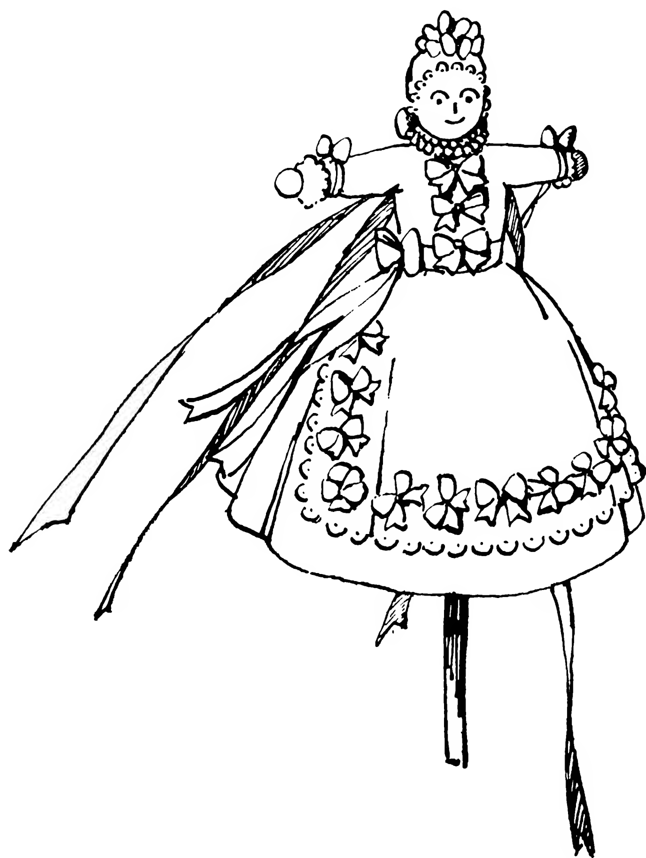
Jest-li se letos nevdám, konec všemu udělám;
všechny staré věci po matce a otci licitýrovati dám.

Když přišly ostatky, dala jsem voračky Vaškovi Mátlovému,
dva mastné rohlíky, půlpáta krejcaru a jeden koblih k tomu.
Nic jsem nelitovala, však jsem za to užila:
Přes celé ostatky v hospodě „U lavky" v koutku jsem proseděla.
Chlapci mě rádi měli, pivo pořád nosili,
sklenku za sklenicí okolo mé huby, div mně zavdát nedali!

Třeba jsem dceruška z vznešeného rodu, můj otec výběrčím byl.
Za plotem sedával, z límce vybírával a na kameni je bil.
Matka kupcova byla, krajíčky kupovala,
z ničeho by pro mne takového věna byla nezachovala.
Jestli se letos nevdám atd.

Po paní matince zůstaly střevíce, ty roztrhané byly.
A po panu otci zůstaly kalhoty, ty nohavice neměly.
Kabát neměl rukávy, klobouk byl samé díry,
fajfka bez příklopku a pár starých botků, ty kramfleky neměly.
Jestli se letos nevdám atd.

PROBUZENÍ JARA

Probuzení jara.

Už to jarní sluníčko zase zemi políbilo. Chodníky domů při sluneční straně krásně obesýchají, kousek dál je ještě bláto a kalužiny a na té druhé straně, kam nemůže slunce, je ještě skoro zima. Sýkorky se ozývají se všech stran, skřivánci jsou slyšet až do městečka. Hned je všude veseleji. Dětské hlasy pronikají do světnic i přes zavřená okna. Ale protože se sluněčko zasmálo, zasmějeme se též a těm capartům toho křiku dopřejeme plnou měrou.

Když sluněčko zemi políbilo a ona se probouzí, je tomu jako v té pohádce, když princ políbil zakletou princeznu a tím ji osvobodil.

I lidé si zamilovali toho prince Slunce a váží si také jeho nevěsty. Ani byste nevěřili, jak mnoho u nás na Horácku! Zpívají k jeho oslavě, tančí a pořádají slavnosti. Domy okrašlují Sluncovým obrazem, mají ho na štítech, na dveřích a vratech, na stropech v síních a světnicích a připravují slavnostní pokrmy ke cti a chvále samotného Slunce. Bochník denního chleba má z úcty podobu Slunce a slavnostní koláče a mazance i bábovky nejsou jistě ničím jiným než také jeho zpodobněním. To už je tak, myslím, od těch nejdávnějších časů.

Co se z těch dávných časů zachovalo?

Zrovna před našimi si hrají děvčata na „Bětušku“. Drží se za ruce, chodí v kole a zpívají:

Bětuško, Bětuško pyšná,
proč jsi k nám na hody přišla?

Udělej, Bětuško, skuček,
podepři své ruce v buček,

klekni na stoličku,
vypi kořaličku!

Zdali pak máš jaké nové šaty?

Kde bych já ty nové šaty vzala,
když jsem jenom žebrákova dcera?

Vyber si z růže kvítí,
která tě bude chtíti!

Toto je hra jarní. Kolo děvčat může znamenat sluneční kruh. — Zde je to Bětuška, jinde Eliška a opět jinde Helička. — Helička bude pojmenování nejvěrnější. Pochází asi ze starého Řecka, zvaného Helada, kde Hélos znamenalo Slunce, kterému byla vzdávána velká božská úcta. Bohu Hélos sloužily krásné služebnice — helky, hélice, héličky.

Bětuška je chudobná; je jen žebrákova dcera.

V slavných Královničkách se zpívá též o bosé a chudé královně, které je třeba pomoci a velmi se o to prosí. Neznamená zde ta chudoba královny bezmocnost a prostotu právě osvobozené přírody nebo též i země ze zakletí zimy?

Slunce se snoubí s přírodou, se zemí.

Na památku tohoto snoubení zůstala na Horácku zase jiná hra. — Ve Vladislavi ji říkají „Jede paní z Frydlandu“, ve Svratce „Já jsem slečna z Piritánu“ a v Rouchovanech ji znají jako „Jedou páni z lontu“.

Proti řadě dívek vykročí několika kroky dívka samotná a zpívá: „Jede paní z Frydlandu“, pokloní se a malounko jedním kolenem poklekne. Na pokračování „dia-dia-dic“ se pozpátku vrací na své místo. Hned na to vykročí řada dívek proti ní a zpěvem se ptá: „Co chce paní z Frydlandu?“ pokloní se stejně a na „dia-dia-dic“ se pozpátku vrací stejně, jak činila první dívka. Tak střídavě se hra opakuje až k závěru, kdy ve hře jmenovaná dívka přejde k dívce, co prvně byla sama. A tak během hry přejdou děvčata z jedné strany na druhou.

I. dívka: Jede paní z Frydlandu? — dia-dia-dic!
Sbor: Co chce paní z Frydlandu? — dia-dia-dic!
I. dívka: Přála bych si dceru — dia-dia-dic.
Sbor: Která to má býti? — dia-dia-dic.
I. dívka: Má to býti Růženka? — dia-dia-dic.
Sbor: Koho si bude bráti? — dia-dia-dic?
I. dívka: Bude si brát Jeníka — dia-dia-dic.
Sbor: Co pak budou jísti? — dia-dia-dic.
I. dívka: Budou jísti bramborovou kaši.
Sbor: Co pak budou píti?
I. dívka: Budou píti podmáslí.
Sbor: Na čem budou spáti?
I. dívka: V páskovaných peřinách.
Sbor: Na čem budou jezditi?
I. dívka: Budou jezdit na korbě.
Sbor: My vám ji nedáme.
I. dívka: My si pro ni jedeme.

Podruhé ti dva budou jísti třeba pečínku, píti víno, budou jezdit v kočáře (autě) a spát v prachových peřinách a jindy jedí „metke-metke s česnekem“, pijí husí víno, spí na drnu, jezdí na trakači atd., atd.

Smrtolenka.

Všichni, kteří jsou tak kolem padesáti let, mohou se pamatovat na chození se smrtolenkou na moravském Horácku jako na významný dívčí den. Zdá se, jako by tomu bylo už velmi dávno, ale já myslím na tu slávu, když chození se smrtolenkou byl ještě všeobecný zvyk. — A byl jsem velmi překvapen, když jsem roku 1945 přišel služebně do Vladislavě u Třebíče, že zde ještě ojediněle chodila děvčata se smrtolenkou.

Musím říci, že není v našem kraji pamětníka — a to jsem se vyptával i těch, kteří byli rozeni v třicátých letech minulého století, že by u nás smrtolenka znamenala nějakou čaramuru, smrt nebo Mořenu, ze které by šel strach a která by se musila utopit nebo upálit. U nás, na Horácku, je smrtolenka pěkná, nastrojená panenka. Má bílé naškrobené sukýnky, dětský pletený nebo háčkovaný kabátek a čepičku, na krčku několikrát ovinuté blýskavé korale a je samá pentlička. V Dolních Dubňanech ji nosí zavinutou v peřince, v Rouchovanech ji měli na hůlce a na Náměšťsku mají malou smrtolenku uvázanou na vrcholku nastrojeného smrčku.

Se smrtolenkou chodí děvčata buď ojediněle nebo po dvou i po třech. Na Mor.-Krumlovsku a dále na Dolsku je obyčej, že se smrtolenkou chodí všechna děvčata, co jsou tak do deseti let. Nastrojí jen jednu smrtolenku. Každá něčím přispěje. To se, panečku, sejde všelijakých pentlí a pentliček různých barev a různě dlouhých, hromada mašliček a těch koral! — Ta dvě nejstarší děvčata nesou smrtolenku na hůlce. Ostatní jdou v párech podle stáří za nimi. Na ty vpředu se také ještě dostane, že mohou držet některou z dlouhých pentlí, která by vlála na smrtolence. Na ty maličké vzadu již nezbývá, než aby se držely pěkně za ručenky a šly za ostatními. To však nevadí! Už to, že jdou v průvodu s tak krásnou smrtolenkou, jim působí radost, usmívají se a očka jim jen svítí!

Se zpěvem jdou děvčata po dědině, se zpěvem přicházejí do domu. Kluci se za nimi zpovzdáleji táhnou. Tak se jim to líbí, že by se k děvčatům hned přidali; ale stydí se, neboť smrtolenka je jen dívčí koleda. Všichni však tak nesmýšlejí. Támhle stojí Pepek s Milóšem a vzhlížejí jak sto hromů. Ti mají něco jiného v úmyslu: Vskočit tak mezi ty „žaby“ a smrtolenku jim roztrhat. Ale opovažte se, vy holomci jedni!

Děvčata švarně zpívají:

Smrtolenko milá, kdes tak dlouho byla?
U studánky, u rubánky ruce, nohy myla.
Čím s je utírala?
Červeným šátečkem, bílým lupínečkem.
Panímámo krásná, dejte lžičku másla!
Bude-li to maličko, přidáte nám vajíčko!

Třebaže melodie je jednoduchá a jen kolední, přece nese znamení pradávné starobylosti a zní z dětských úst radostně. Zpívání o smrtolence má však i místní obměny jak textové, tak i nápěvové. Mařenka Pacasová

z Hostákova přišla do vladislavské školy s velmi půvabnou písničkou, jež začínala:

Nesem, nesem smrtolku do Nového Města,
povězte nám, mládenci, kudy je tam cesta!
Cesta je tam daleká; chudý král a královna.
Zhořela jim fára blízko pivovára;
všechna zlato zhořelo, jen olovo zůstalo.
Komu my to dáme? Šafářové dcerce,
ona plete věnce pro naše mládence.
Věnec je pod prahem, posypaný tvarohem.
My tvaroh sníme, věnec zahodíme.

NESEM, NESEM SMRTOLKU

Ne-sem, ne-sem smrtol- ku do No- vé-ho Města,

po-věz-te nám, mláden-ci, ku-dy je tam cesta!

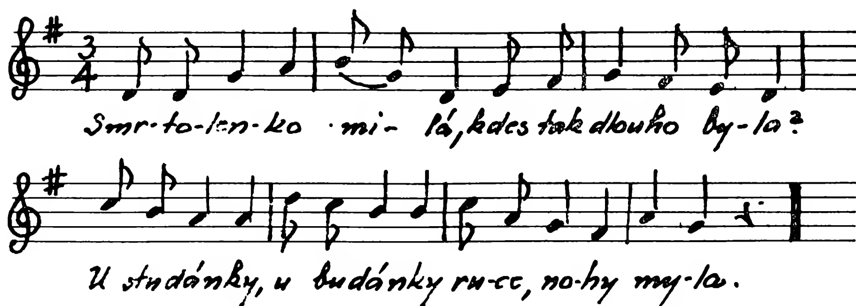
Cesta je tam da-le-ká, chu-dý král a krá-lov-na,

zho-ře- la jim fá- ra blíz-ko pi- vo- vá- ra

Na další verše se melodie opakuje od začátku.

SMRTOLENKO MILÁ

Ze Smrku

Nejzajímavější však zpěv o smrtolence na Horácku jsem slyšel od babičky Anežky Káfuňkové ze Smrku. Zde je nutno upozornit i na velmi melodický nápěv:

Smrtolenko milá, kdes tak dlouho byla?
U studánky, u budánky ruce, nohy myla.
Čím pak sis je utřela?
Vrbovým lupínkem, aby tráva hodně růstla
pod naším okýnkem, travěnka zelená, fialenka modrá.
Cos, smrtulko, večeřela?
Polívku s kroupama.
Svatý Jiří jede k nám, věnečky veze nám,
nám, nám — nám, nám
těm smrckým panenkám.
Až pojedem od vás, založíme mečem vrata.
Kdo se meče jenom dotkne, tomu hlavu utne!

Když v Dolních Dubňanech, kde mají smrtolenku zavinutou do peřinky, přijdou do domu a zpívají, dají každému smrtolenku, aby ji pochoval. To prý se vítá jaro! — Každý to udělá, každý se usmívá a každý potom vyprovází s veselou děvčátka až před dům. Kdo by se neusmíval? — Vždyť přišly děti s písničkou — naše jaro!

Královský dvůr.

V Jamoiicích je to dům, ve kterém se strojí smrtolenka (až dosud). Ovšem že královský dvůr, neboť z něho vychází průvod osvobozené princezny ze zakletí. Princezna je nevěstou samého krále Slunce.

*

Když bylo skončeno chození se smrtolenkou a vykoledované dary sneseny do královského dvora, nastanou přípravy k hodům. Napeče se koláčů a bábovek, nasmaží i koblihů. Všechny tyto dobroty mají podobu krále Slunce. Kdož ví, neupekou-li se nyní i dorty? Vždyť i dort má kruhovou sluneční podobu!

[6])V Jamolicích však setrvávají v přípravách na hostinu při nejstarších tradicích. Jistě že by dovedli připravit i mlsnou, cukrovou trachtu, ale v jejich královském dvoře se opékají na starodávnou památku jen prosté hnětýnky z nekvašeného těsta. K nim se nasmaží vajec. A nyní se jimi slepují vždy dvě hnětýnky dohromady. Je toho připraveno na mísách celé hory. A třebaže koleda se smrtolenkou patří děvčatům, pohoštěni jsou i kluci. Slavnostní pokrmy jsou sice prosté, avšak syté. Kolik pak jich dovedou děti sníst? Také jim přijdou na chuť spíš dospělí. Je tedy pozvána i velká chasa a nakonec si na zlaté hnětýnky dojdou tatíci i mámy.

MRSKUT

Mrskut.

Mrskut vždy rozjaří mysl mládeže. Těžko hovořiti o podstatě půvabu, jenž žene chlapce, aby našlahali o Červeném pondělí děvčatům. Nejen že se zde dovoluje cosi jinak nedovoleného, ještě se za to dostává chlapcům odměny! Na tom staví ovšem jen ti malí. Pro ty dospívající tkví půvab asi v tom, že nesmělým se usnadňuje společenské přiblížení k dívkám v milostném záměru. Vzniká řada obyčejů plných veselí a bujarosti, jak ani v prvních jarních dnech jinak býti nemůže. Kypí nejen krev, ale i mysl a plyne verš i melodie.

Mrskut je vyvrcholením všech snah a požitků, jež přinášejí velikonoce. Není proto divu, že se ono vyvrcholení již předem jaksi přitahuje, že se dává závdavek, předcházení si apod., protože vigilie slávy a všech hodů je v pocitu očekávání mnohem půvabnější než sláva sama.

Na Českomoravské vysočině chodí se po mrskutě, aby ženské nedostaly prašivku. Na velikonoční pondělí všechna kouzla k zažehnání této šeredné nemoci jsou už vlastně překonána. Vždyť ženy do svátků všechno již vylíčily, vydrhly, umyly okna i kliky vycídily, všechno vypraly, vyvětraly kde co, cítíce účinek pomlazení neviditelného čarovného proutku, který už je po tolik dnů šlehá podivuhodnou mocí, takže dnes o mrskutě mo-

hou se prašivce opravdu jen vysmát. To obřadné sváteční šlahání už je tedy jen závěrem všeho toho podnikání a zůstává jen viditelným znamením kouzelného připomenutí. Proto měly tak nakvap, aby bylo vše hotovo do onoho vyvrcholení, do svátku mrskutu, kdy nade vše vysoko ční symbolická žíla, plná mladé mízy, svižná a pružná!

Mrskut.

Závdavek na prašivku.

[7])Mrskut není jen koleda malých chlapců, kteří o velikonočním pondělí chodí po domech, zazpívají, našlahají děvčatům žilou upletenou obyčejně z osmi vrbových proutků a dostanou za to obarvené vajíčko. V Mohelně na Náměšťsku to začíná již v neděli dopoledne, a to veřejně a hromadně. To prý se dává závdavek na prašivku.

Tehdy pobožnost kluků o velké mši nestojí ale docela za nic! Každý má v kapse stočenou žílu a čeká jen na konec mše. Kluci se prvně vyhrnou z kostela a jak vycházejí děvčata, už to začne. Ta by raději ani ven nevyšla! Drží se maminek a dospělých známých jako mocné ochrany. To však nic nepomáhá. Provádí se zde hromadný, veřejný mrskut. „Kdepak mrskut“, hlásí Luboš Kerndlův, „to je závdavek na prašivko!“ — Děvčata pištì, brání se, schovávají za maminku i pláčou a utíkají. Maminky kluky napomínají, ale tatíci a ti ostatní mužští se jen usmívají ve vzpomínce na své dětství. Ba, někteří kluky ještě ponoukají: „A jen je! Ať nedostanó prašivko!“

Závdavek na prašivku provádějí opravdu jen kluci. Toho se mohelská chasa nezúčastní; nechává si mrskut skutečně až na Červené pondělí. Provádí jej „na promenádě“ v městečku společně a veřejně. Tam po jedné straně chodí jedna parta, po druhé druhá parta chasníků. Každý je ozbrojen pěkným lískovým prutem. Ani jedno děvče jim neujde, aby mu nedali mrskutu. Je to veselé, ale ve srovnání se závdavkem na prašivku přece jen nějak důstojné.

Mrskut.

Říkání.

Provode, rozvode,
déte véce do vode!
Nedáte-li červeny,
déte aspoň bily,
šak slepička snese hyny
za kamnama v kótko
na zlatym prótko.
Prótek se vohybá,
vajičko se kolibá.
Slepička kvák,
vajičko křáp!
Máte nám, pajmámo, vajičko dat!

(Z Mohelna)

Kráholi, kráholi,
dé véce červeny.
Nedáš-li červeny,
dé aspoň bily,
šak slepička snese hyny
atd. (Ze Senorad)

Kázal kadlec i kadlička,
aby dala tři vajíčka:
jedno bíly, dvě červeny,
však slepička snese jiny
za kamnama v koutku
na zelenym proutku.
Slepička udělala kvák,
vajíčko křáp. (Z Rouchovan)

Hody, hody do Provody,
dejte vajíčko malovany!
Nedáte-li malovany,
dejte aspoň bíly,
však slepička snese jiny
za kamny v koutku
na zeleném proutku!
slepička kvák,
vajíčko křáp!
Máte nám je, panímámo, dát! (Z Vladislavě)

Horácká malovna.

Je to v šátku zavázaná výslužka, kterou na Želetavsku posílají děvčata chlapcům odpoledne na velikonoční pondělí. Zvolí si k tomu ponejvíc mladšího sourozence nebo nejbližšího příbuzného toho, jemuž malovnu posílají. Bývala to výslužka opravdu sváteční. V bílém vyšívaném šátku posílal se svěcený koláč, marcipánová srdéčka, jež se kupovala u pernikáře a několik červených vajec, mezi nimiž nechyběla jedna nebo dvě vyškrabované kraslice

V Budči, Radkovicích, Kynicích a okolních dědinách přidávala děvčata k malovně též šáteček, zelenou vestu, vyšívané kšandy (šle), korálkovou vázanku a někdy i košili. — Na Provodní neděli se pak pořádala první jarní muzika. Tu bylo třeba, aby se chasník odsloužil za malovnu vytrvalým tancem, jak náleží. Nebývalo to vždy dost snadné, neboť některý chasník dostal dvě nebo i tři malovny. To bývalo opravdu těžko z lásky plně se projeviti všem darovnicím. Jindy zase ani sebelepší přídavek do malovny nepřiměl mládence, aby se aspoň jedním kolečkem odsloužil. Odehrála se proto při takové muzice nejedna zajímavá historka někdy vroucná, jindy k zlosti nebo pro posměch.

8)Pepina to měla u chasníků zlé! Nebylo to u ní v „ksichtě" nějak v pořádku a Pepina se proto trápila. A přece by byla ráda také chodila v páru! Tak ať už by byl, jaký byl, jen kdyby byl! Vyhlédla si Francka. Tomu vázl nějak jazyk. Proto si Pepina myslila, že by jeden druhému nemohl nic vyčítat a rozhodla se. Poslala mu malovnu. Přidala mu, co se jí zdálo, že by Francka nejvíc potěšilo: nové sváteční kalhoty. — U muziky byla potom jak Pepina tak i Francek, a byl skutečně v těch navých gatích od Pepiny. Muzika hrála, vesele se tancovalo a tancoval i Francek. Děvčata mu košem nedávala. Kdo však netančil, byla Pepina. Marně čekala, že se odhodlá, ale ten se ani jednou nepodíval. A tak po jednom kolečku se Pepina pustila za Franckem a všechna dopálená křičela: „Francku, gatě dolů! Francku, gatě dolů!" — Pane, ta mu uměla udělat ostudu!

Tak vyprávěla o malovně Josefa Malá, roz. Chromá roku 1867 v Předíně. Její dcera Hedvika a krásonická mlynářka Antonie Malá, roz. Šilhavá roku 1885, už se o kraslici v malovně nezmiňují. Antonie Vlková, roz. Bendová v Želetavě z generace po r. 1900, vypráví již o malovně spanštělé. Posílá se ne v šátku, nýbrž v balíčku, přikládá se k ní ozdobný, hedvábný šáteček do náprsní kapsy kabátu, kraslice je nahrazena cukrářským vajíčkem a chutný, svátkový koláč zastupují bonbony a tovární mlsky. Nejmladší generace v samé Želetavě již nezná ničeho z tohoto půvabného obyčeje. Zůstal jen název „m a l o v n a", vztahující se k pouhému podání barevného vajíčka malému koledníkovi.

Malované vajíčko z horácké malovny na Telečsku.

„Ať nikdy v světě nepoznáš
jak klam a zrada bolí
buď šťasten s dívkou tou
co srdce Tvé si zvolí"

Jak výmluvné to vyznání!

Dívka podává svůj věneček a nabízí život (stromek) kvetoucí láskou.

Zdá se, jakoby verš hovořil o zklamané lásce. Vajíčko, jako posílaný dárek s takovým veršem, má chasníkovi připomenout, aby se odvrátil od zrady. Avšak přání „buď šťasten s dívkou tou, co srdce tvé si zvolí" může znamenat tolik, jako „ať si tvé srdce zvolí mne a budeš jistě šťasten".

O horáckých kraslicích.

Kraslice a chasa — toť jako ruka k ruce, jako srdce k srdci!

Kraslice! — Kdo kdy na tyto něžné a křehké velikonoční projevy nepohleděl se zájmem a láskou? Vždyť je radost na ně pohledět! Ti, kteří jich pamatují celé cestovní koše, když je naše Slovačky po městech prodávaly, směli si vybrat podle libosti. Každý chtěl tu nejhezčí. I když jich v koši ubývalo, vždy znova a znova byla vyhledávána ta nejhezčí. Nakonec ale i ty poslední byly krásné a dovedly potěšit.

To byly kraslice slovácké, kraslice malované pro obchod. A přece v nich bylo tolik půvabu! A což kdybyste poznali kraslice malované s láskou nebo z lásky pro někoho! Někdy ani po té stránce kreslířské není kraslice zrovna nejlepší, ale myšlenková náplň její kresby nebo veršík činí ji významnou a vzácnou. Kraslice bývá víc než milostný dopis, kraslice může být celé vyznání.

Kraslice nejsou jen slováckou zvláštností lidové tvořivosti. Všude byli kraslíři a kraslířky — i u nás na Vysočině. Snad jich zde bylo méně, ale nemyslete, že na Slovácku kraslili v každém domě!

Touha kraslit zachvacuje stále ještě mladý svět. Jde jen o to, jak do toho tam, kde už není tradice. — Určitá věc je zde na závadu: představa, že kraslice musí býti pestrá a musí míti bohatou ornamentální náplň. Na tom ztroskotala v nové době již řada i odvážných kreslířů, kteří ovšem nevěděli, jak se kresba voskem na vajíčku provádí. A když poznali, že jsou také kraslice vyškrabované nebo polepované, nevěděli si rady se vzorem, poněvadž neuměli navázat na starou kraslířskou tradici.

U nás na Vysočině se dříve neříkalo „kraslit". To se vejce malovaly. Barvit vejce znamenalo, obarvit je jednou barvou. Pojmenování „kraslice" není na Horácku původní; zde se znala jen „malovaná vajíčka".

Za mého dětství uměla v Rouchovanech malovat vajíčka panímáma Konvalinová z městečka, Františka Coufalová, Marie Lišková a moje maminka. Ty všechny malovaly voskem na jednu nebo i na dvě barvy, vypalovaly lučavkou (šelvostrem) a pajmáma Konvalinová uměla dělat na vajíčkách otisky jetýlků i jiných lístků. Marie Lišková kreslívala srdíčka, věnečky, holubičky i všelijaké ciráty, kopretiny, měsíčky a sedmikrásky, Františka Coufalová dovedla nakreslit celou oblohu se sluncem, měsícem a hvězdami. Těm vajíčkům se říkalo, že jsou malovány „na nebe" a ty s rybami byly jmenovány „na vodu".

V Biskupicích jsem viděl jako malý školák celé šňůry vajíček polepených barevnými vlnkami, zlacenými hvězdičkami a drobnými obrázky. — Vyškrabované kraslice velmi dobře uměl Antonín Kavka v Dolních Dubňanech. Nyní je dělá jeho syn Cyril Kavka v Jamolicích. V Rouchovanech mistrně vyškrabuje rolník Jaroslav Nováček. Jeho vzory se jmenují: na dvě růže, s obroučkou nebo prstýnkem, s páskem, na oko, na srdce aj. V Trstenici svého času byl na škrabané kraslice přímo mistrem švec Protivínský.

Sám pracuji kraslice voskem. Tu techniku jsem poznal u maminky. Ale maminka nám brzo umřela, takže mně trvalo několik let, než jsem se vpravil do kreslení tak, aby šlo dobře. To se stalo, až mně Jeník Abramův

v Rouchovanech udělal vhodné písátko. Je samozřejmé, že jsem nejprve napodoboval slovácké vzory. Myslil však jsem stále, jaké by mohly být horácké kraslice. Konečně mne upoutaly vzory domácích kraslířek, neboť jsem pochopil pod vlivem profesora Vaclavíka jejich starobylost a kulturní význam. Kraslím nyní jen po horácku. Jedny kraslice zachovávám v původní prostotě a se vzory „na nebe, na vodu, se stromečky", druhé kraslice mají starobylé motivy pojaté z jiných předmětů, avšak po horácku vyjádřené. Ve své dcerce Dobromile mám zdatného tradičního pokračovatele.

Jak je patrno, kraslice na Horácku nejsou jen tvůrčí záležitostí žen, nýbrž i celé řady mužů.

Přál bych však každému ještě onen mimořádný pocit, jejž nabývá kraslíř při tvoření. Člověka se zmocňuje přímo nevyslovitelná touha kraslit. Po Hromnicích to již začíná, a využije se každé volné chvilky. A nemyslete, nejste uchváceni vzorem, který se vám při velké trpělivosti vytváří pozvolna pod rukou! Pracuje-li se kraslice voskem, je to vlastně hra na schovávanou. V mysli se vám sice vytváří představa o hotové kraslici, ale čím dále pracujete, tím více vajíčko voskem zalepujete a tím víc je od barev zatemněné. Když pak už jste hotovi, je vejce nejméně vzhledné. — Ale potom! — Jako když čarovným proutkem švihne! — Nahříváte vejce nad plamínkem kahanu, vosk stéká, hadříkem jej setřete a tu se vám objeví kresba v zářivé kráse. Není člověka, který by v tomto okamžiku téměř úžasem nevydechl „jé!".

Kraslice jsou pro potěšení srdce.

A ty naše horácké? Sestavte si jich několik dohromady, v jejichž čelo dáte tu s nápisem „Velikonoční pozdrav z Horácka". Ta druhá vám říká: „Je hřejivý jako jarní slunce a směje se na vás jako celé nebe." Ta další: „Čistý jako voda horáckých říček a potoků" a ty dvě poslední hlásí, že ten pozdrav je od srdce a to s nápisem: Mému milému na památku" přináší lásku.

A takhle k vám v kraslicích promlouvá Horácko.

POZNÁMKY

1) Podle ústního podání Kateřiny Knotkové v Rouchovanech, roz. asi r. 1830. Pamatovala a chodila na robotu.

2) Ve znojemském muzeu je krojovanými figurinami zachycen okamžik, kdy stárek přináší stárkové ostatkové právo (rechtróbl).
V díle Národopisná výstava československá v Praze 1895 je obrázek ostatkového práva na Hané. Stárci předávají stárkové právo (dřevěný kord v bílé sukýnce).

3) Psáno podle vyprávění Fr. Blechy, mnohaletého družby v Únanově r. 1936. Až do r. 1938 byl obřad „véplatky" v Únanově cele zachován.

4) Podle vyprávění Anežky Káfuňkové ve Smrku, pamětnice „véplatky". Zapsáno r. 1952.

5) Vlastní zážitek v Kladerubech u Náměště n. Osl. r. 1941.

6) Vypravuje Antonie Kavková, roz. Smejkalová (Valová) v Jamolicích.

7) Vlastní zážitek z Mohelna v r. 1943.

8) Podle vyprávění tehdejších účastnic na provodní muzice v Předíně.

VRATISLAV BĚLÍK
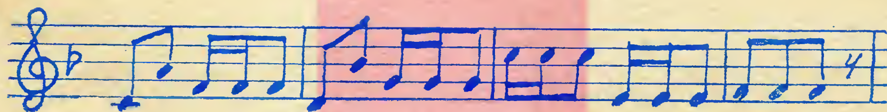
HORÁCKÁ CHASA

2. ČÁST

HUSARA . . .

Svižně

VRATISLAV BĚLÍK

HORÁCKÁ CHASA

Zvykoslovné podání a obrázky
z Třebíčska, Náměšťska, Mor. Krumlovska
Mor. Budějovicka a Znojemska

DRUHÁ ČÁST

Nákladem OD B. Václavka v Třebíči. — Grafia 33/66 - 2890/11630 — Q 10*61486

Noc předmájová.

Na horáckém Dolsku v předvečer prvního máje je znám obyčej „rozdávání“ či „stavění májek“ děvčatům, která již jsou k muzikám. Tu u některých vrat stojí na počest nebo jako vyznání do rána takových mladých břízek i několik. — V dědinách v okolí Krumlova a též i v samotném městě po noci filipojakubské vlají ráno vesele pentle na břízkách zastrčených do komínů všude tam, kde má děvče šikovného milého.

Filipojakubská noc na Třebíčsku je známa jako „noc čarodenic“. Již v předvečer planou po kopcích veliké hranice. Hoří na nich všelijaké haraburdí, které by dělalo v domácnostech jen ostudu a které by se doma ani spálit nedalo. Chasa sem snese kdeco, hlavně stará košťata. Již odpoledne chodí se dům od domu a sbírá se takové harampádí. V některých domácnostech již sami je kladou před vrata. Na kopcích chodí se v průvodech kolem ohně s hořícími košťaty, které se nakonec vrhají s nesmírným výskotem do povětří.

Sotva na kopcích dohoří ohně, začne dole v dědinách rej čarodějnic.

Vybílené cesty dvou zamilovaných, jejich jména psaná vápnem po cestách, změněné reklamní tabule, vyvrácené branky, rozložené a buhví kam roznešené vozy jsou rejdy až příliš obvyklé. [12])Ale když ve Slavicích po „noci čarodenic“ ráno byly vysazeny ploty a přeneseny jako hradba přes silnici za dědinu, zdá se být již kouskem opravdu čarodějným. — Když pak všechny „dopusty“*) zjevily se ráno v řádku na dědině a v domech neměli, kam by šli ..., následovalo kruté zaklení na zatracené čarodenice. Tonda za to dostal od taty doma záhlavec, že nevěděl v první chvíli, zůstala-li mu hlava na krku, a nic nepomohl nejpřísnější rozkaz, aby jejich dopust stál za chvíli doma zase na svém místě, neboť jej potom tatík, tak jako všichni ostatní tatíci, odvážel domů na trakači. — Tehdy se daly čarodenice opravdu, jak náleží, vidět.

O posledních „čarodenicích“ zůstaly zase hospodyně ráno jak solné sloupy stát. Ani jedna nemohla ráno podojít! Ne, že by krávy nestály ve chlévech na svých místech, ne, že by se byly hrotky na dojení ztratily, však by se dojilo do něčeho jiného, ale hospodyně si neměly při dojení nač sednout! Stoličky byly pryč a nebyly k nalezení! A protože bylo po noci čarodějnic, každá hospodyň vyběhla s křikem před vrata, oznamujíc svoji ztrátu. A tu to viděla! — Kolem rybníka pobíhaly ženské: jedny

*) „Dopust“ je přesmyčka „odstup“, t. j. záchod.

se smíchem, druhé rozhněvané. Jak by ne! — Uprostřed rybníka stála pyramida ze samých chlévských stoliček na plovoucí půlce vrat.

„To již néni možny, co zase te čarodenice veváděle!“

Jak bylo zle, poněvadž se žádná hospodyně neosmělila dostat se nějak doprostřed rybníka pro stoličku, tak se najednou začalo vše obracet k lepšímu, jakmile se na dědině objevila odvážná chasa, která se vrhla s největší ochotou do vln rybníka ať již v neckách či jen v gumových holínkách. — Ach, to bylo najednou ženského jásotu! Pyramida se uprostřed rybníka rozložila, stoličky se blížily ke břehu a z desítek hrdel se ozývalo najednou: „Ta je má! Ta je naša!“

„Tato je vaša?“ ozvalo se zase z rybníka. „Tak dež je vaša, tak ničky zaplajte za dopravo!“

Aby do chasy hrom udeřil! Nedalo se však nic dělat. Ženské musily domů pro výkupné. Pane, některá ta stolička přišla hezky draho!

O to však nic! Chasa vybrala na muziku. Toho 1. máje se jí čarodějnice nejlépe vyplatily.

Máje - chlouba chasy.

Okrášlený strom je znamením mladého života a veselí. A pro toto znamení jest vybrán smrk a bříza. Projíždíme-li moravskou stranou Vysočiny, pozdravují nás od května až do pozdního podzima dědiny již zdaleka májemi, povýšenými nad všechny statky, chalupy i staré stromy. Tam všude již slavili pout nebo drželi hody či posvícení. Taková slavnostní „mája“ bývá vysoký smrk, pěkně oloupaný a opentlený. Na hodové máje na vrcholku vlaje ještě šátek, darovaný od stárkové.

„Mája“ je chloubou chasy. Čím vyšší, tím větší čest.

A tak tedy ta největší chvála na máju patřívala rouchovanské chase. Před první světovou válkou nebyla daleko, široko předstižena. Mívali tam máju až 35 m vysokou. Dosáhli toho spojením dvou smrkových kmenů. Však i v Běhařovicích a Krhově chlubívali se hodně vysokými májami. V nejbližším okolí Mor. Krumlova nestaví chasa tak vysokých stromů. O pověstně slavných hodech ve Vémyslicích mají jen nízkou máju a ještě k tomu s olšovým vrškem! Za to však tančí pod zeleným podloubím (stanem), sestaveným ze sedmi májí, z nichž prostřední je vyšší. Vémyslický stan nemá kromě šátku od stárkové na prostřední máji žádné jiné ozdoby. Vémysličtí se jinde opentleným májám posmívají.

Velmi pěknými májemi se vyznačuje Třebíčsko. Jsou nejen hodně vysoké a pentlené, ale jsou ještě bohatě přikrášleny pod vršíčkem kolem kmene ovinutým věncem z chvojí a jedním, dvěma ba i třemi kruhovými věnci visícími pod sebou ve vodorovné poloze (Číměř, Střítež, Hostákov).

Na Znojemsku, v pohraničí, zdůrazňují své češství státní vlajkou na vrcholku máje. Před rokem 1918 tak činili praporem bílo-červeným.

Na Krumlovsku v předvečer 1. máje staví chasa podle staré tradice vysokou břízu před některou hospodu. První neděli v květnu ji při muzice obtančí — nyní tak činí hned 1. května — nechá státi přes celý máj a poslední neděli v měsíci ji zase při muzice skácí.

Májky.

V Želetavě a na Třebíčsku v Předíně a Opatově a jistě že i v jiných okolních obcích neponechávala si chasa své nejslavnější dny až na podzim. Zde se uvedla již v máji. Dálo se tak způsobem neobvykle půvabným. Byla k tomu volena první májová neděle.

Ó, jaká to sláva v ten den!

Až do té chvíle nejsou stárci s chasou spárováni, třebaže již mají pozvaná děvčata. Na tu neděli postaví jim pěknou máji doprostřed tanečního místa a kolem ní vsadí po obvodu kola do země tolik kolů, kolik mají pozvaných děvčat. V každém kolu je nahoře vyvrtán asi třícentimetrový otvor. — Děvčata se zatím připravují tak, jako jinde o hodech. I celá obec je podobně účastna. Vše se uklízí, svátečně se peče a vaří. Děvčata však jsou nejvíce zaujata krášlením „májek". Bývají to asi metrové smrčky. Májka se podobá vánočnímu stromečku. Je bohatě ověšena sladkým pečivem, papírovými pentlemi a růžemi, řetízky i třpytnými korálky a na vršíčku vlaje bílý, vyšívaný šáteček, nejvrcholnější půvab celé májky. A což teprve, když v přehnutém a zašitém růžku dá se tušiti skryté tajemství! Bývá tam prstýnek, zlaté srdéčko, napsané vyznání nebo i škádlivka a kdo ví, co všechno dovede vykouzlit dívčí mysl, aby o májku byl největší zájem.

V neděli odpoledne začnou se chasníci scházet v hospodě, aby pak s muzikou šli pro stárka. A když se tak stane, všechen půvab májové slavnosti začíná. Stárci vedou muziku a chasu a jdou pro děvčata, která čekají doma v nových šatech a s věnečkem na hlavě i s nastrojenou májkou. Stárci jdou dům od domu, vyvolávají děvčata, z nichž každá nese všechnu svou radost v nastrojené májce a řadí se před muzikanty. Hudba vesele hraje a děvčata svými májkami překvapují jedna druhou. Když už i ta poslední je zařazena, celý třpytný průvod odchází pod máj. Stárci s chasou postaví se kolem máje, děvčata obejdou s májkami kolo a pak zastrčí každá svůj stromeček do jednoho kolu.

Nastává nejvrcholnější okamžik: dražba májek.

Stárci i chasníci májky vyplácejí. Děje se tak docela úřední cestou, avšak záležitost citová vzrušuje do krajnosti. Vždyť každé děvče stane se pak tanečnicí toho mládence, který vyplatí její májku, nejen při této muzice, ale i o všech ostatních v celém roce. — A což, když má o některé děvče zájem více chlapců? — Potom se zaplatí často velmi pěkný obnos, který bývá ještě znásoben pro zašité tajemství v šátečku.

Tak poznává každá dívka, jak je vážena. A je-li tomu skutečně tak a sejdou-li se pak po dražbě májek dvě zamilovaná srdce, jaká to je radost!

Když pak již jsou všechny májky vydraženy, přistoupí každý chasník ke svému děvčeti, jež stojí u svého stromečku. Děvče sejme s jeho vrcholku šáteček a podá jej mládenci. Ten ovšem nečeká na povel, aby odhalil tajemství zašité v růžku. Když už je i toto hotovo, obrátí se mládenec tváří v tvář svému děvčeti, které mu podá dolní konec červené pentle, jejíž druhý konec je upevněn pod vrcholkem máje. Samo podrží dolní konec takové pentle bílé. V té chvíli máj, dlouhé a napjaté pentle červené a bílé, ověnečkovaná děvčata, ošátečkovaní chasníci a kolo pestrých májek působí nejslavnostnějším a velmi radostným dojmem. Když

potom hudba pozvolna zahraje procházku, začnou děvčata s bílou pentlí v ruce obcházet máj jedním směrem a chlapci s pentlí červenou jdou protichodem. Tu se na kmeni máje od vrcholku dolů začne utvářet červenobílý vzor. Kolo se kolem máje stále zúžuje, až všechna chasa stojí v dvou těsných kruzích. Z toho za melodie valčíku začne se vytáčet pár za párem, aby po obvodu kola předvedly zahajovací tanec. Ještě pak několik tanců patří domácí chase, která se zavedla nejslavnostnějším způsobem přede všemi domácími i před hosty. Potom už je dovoleno tančiti každému podle libosti.

A co se stane s penězi a májkami?
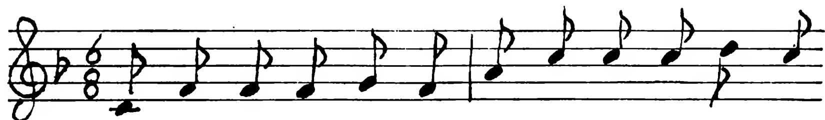
Peníze jsou na úhradu výloh při slavnosti a zbytek zůstane v zásobě i na další muziky, neboť děvčata potom již neplatívají vstupné. Májky se z cukroví oberou, cukroví si chasníci částečně ponechají, zčásti podají hostům na uctění nebo je dají do rozprodeje ve prospěch slavnosti. Když pak se slunko již nachýlí, vyjmou chasníci májky z kolů, spárují se s děvčaty a za zvuků pochodu se rozcházejí s májkou v ruce a s děvčetem v podpaží k večeři.

Kdo z vás si dovede všechnu tu krásu a ušlechtilost májové neděle na Horácku představit?
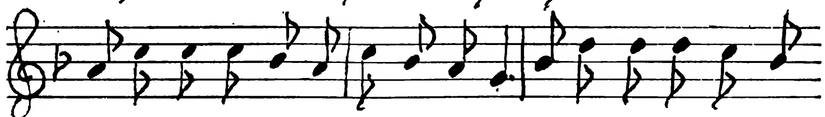
—☆—

Psáno dle vyprávění Antonie Vlkové roz. Bendové v Želetavě.
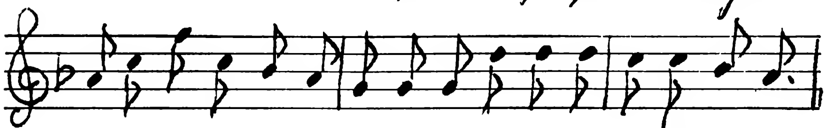
KDYŽ JSEM ŠEL PO RYNKU

Když jsem šel po ryn-ku, sly-šel jsem novin-ku,

že budou děvčata na vojnu brát, jak jsem to uslyšel,

hned jsem se potěšel, že budu s mou milou mašíro-vat.

z Přešovic

KDYŽ JSEM ŠEL PO RYNKU

Když jsem šel po rynku,
šlyšel jsem novinku,
že budou děvčata na vojnu brát.
Jak jsem to uslyšél,
hned jsem se potěšél,
že budu s mou milou mašírovat.

Vy, pane hejtmane,
jak to uděláme,
aby mě má milá ráda měla?
Běž k vodě, umyj se,
šátečkem utři se,
bude tě milovat hezké děvče!

Sláva regrutů.

[9])Mládí se oslavuje nejen májemi, nýbrž i menšími opentlenými stromky. Přál bych každému vidět všechny ty smrčky, s kterými přijíždějí regruti do Mor. Krumlova. Tam v čase odvodů zrána se procházejí chlapci-regruti z každé obce zvlášť a chlubí se okrášleným smrčkem. Nejsou to jen nějaké skrčky s trochou barevných papírků, jaké mívají na Znojemsku. Jsou to ponejvíce třímetrové smrčky, plné papírových pentlí a květů. Chlapci z Petrovic mívají nejhezčí. Snaží se rok co rok udržeti první místo. Lehce ho dosáhnou, neboť jejich stromek bývá jistě 5 m vysoký. A paráda na něm? — Ta se musí vidět! — Pentle na pentli, růže na růži po větvích až po samý kmen stromku! Hotové květinářské umění! To petrovská děvčata si dávají tak záležet a svým chasníkům pro čest a chloubu tu slávu připravují.

Pěknou přehlídku regrutských stromků mívají v Rouchovanech, když tudy projíždějí regruti, kteří byli u odvodu v Hrotovicích. Zastavují tam na městečku u radnice chasníci z H. Kounic, Rešic, Tavíkovic, Šemíkovic, Heřmanic a někdy zajedou i skrejští chlapci s lipšanskými. Nejhezčí stromek mívali rešičtí. Nemívali růže a pentle jen v národních barvách, mívali i žluté, fialové a zelené. Co to bylo všelijakých lilií, karafiátů a růží! — Ta pestrost kluky velice vábila. Mít halouzku ze stromku rešických regrutů působilo jim nesmírnou radost.

Vojenské odvody mívaly značný vliv na chasníky, kteří celým svým životem byli jako zemědělští synkové připoutáni k rodné obci a kraji. Býti odveden znamenalo opustiti na tři léta rodiče, milou, chasu a vše ostatní a odejíti velmi často do ciziny: do Tyrol, do Uher, do Bosny, do Haliče. Na druhé straně však to bylo vyznamenáním jako urostlému, zdravému mladému muži. Ať tak či onak, byly to rozhodující okamžiky v životě každého chasníka. Proto se slavnostně vyzdvihovaly. Neodvedení kupovali odvedencům umělé kytky t. zv. regrutské růže a zdobili jim jimi dokola klobouk. Bylo-li neodvedených málo, bývalo to pro ně dosti těžkým finančním zatížením, ale o odvodech už se s tím muselo počítat.

Když se vraceli regruti na vozech domů a procházeli dědinou, jen odvedení směli nositi okrášlený stromek a kráčeli v čele skupiny. Však ten příjezd nebýval jen tak! Ověnčené vozy, opentlení koně, zvuk jejich zvonků a hlučný zpěv regrutů dovedlo vzbudit celou dědinu.

Očekávalo se, kteří jsou odvedeni. A třebaže se rodiče o tom ihned dozvěděli, provádělo se ještě obřadné hlášení po rodinách odvedenců. Když se přišlo před vrata, zůstali odvedení se stromkem uprostřed regrutů. Zpívala se tradiční píseň „Ach, co je mně přesmutnému, že já musím na tu vojnu“. Když pak se dozpívalo až k místu „sám Pánhůh se o vás starej, s nebe štěstí vám dopřávej! Pro pět ran Krista Ježíše poroučím se vám rodiče, na vojnu mě vzali“, třikrát se smekl při svatých jménech klobouk. Zatím vyšli rodiče před dům. Nebylo maminky, aby neplakala. Tatíci to statečně snášeli, ale když pak už jsme měli republiku, usmívali se a těšili se z toho, že mají v domě vojáka. Když pak bylo obřadné hlášení skončeno, pozval hospodář regruty dál. Byli vždy uctěni a kde na to neměli, regruti zase uctívali rodiče buď vínem nebo i něčím silnějším. A tak se obcházely se stromkem všechny domy odvedených. Večer se v hospodě při malé muzice tancovalo.

Zajímavé je, že po odvodech drživala chasa víc pospolu a že se pak vyvinuly dvojice nejupřímnějších přátel, kde dříve byli jen kamarádi.

—☆—

Také v Třebíči ještě po druhé světové válce ve dnech odvodů bylo možno vidět rekruty se slavnostními stromky. Místo smrčků však měli břízy okrášlené bílými pentlemi.

VOŽENÍ KRÁLE

Vožení krále.

10)Lhánice, dědinka malá jak na dlani uprostřed nejkrásnější pohody svatodušních svátků je v plném lesku. — Jak by také nebyla, když opět po sedmi letech, jak toho tradice žádá, připravila na svatodušní pondělí slavnost Vožení krále! — Celý kraj se sjíždí, aby se potěšil radostnou podívanou.

A lhánická chasa?

Malihův Josef s Tončou Mátlovou jsou král s královnou. Z osmi králců určila Karla Pražákova za šerhu a Ferdinanda Malého za kaprhála. — Už od ostatků se všichni připravují. Je třeba se naučit jezdit na koni, je třeba koně vycvičit v jízdě pod sedlem i aby se nelekaly bubnu, muziky i pentlení. — Největší však pilno je posledních čtrnáct dní. Stárci na koních zvou v neděle po dalekém okolí, obstarají máj, připraví žerdi a rámy na slavnostní prapory a v sobotu před slavností staví máj a lešení pro muzikanty.

A děvčata?

Líčí, zahrádky upravují, perou sukně, škrobí je a žehlí, což samo o sobě už je mnoho práce. Vždyť je jich třeba do plné parády nejméně šest a každá je šesti až osmipůlová! Je třeba obstarat věnečky na hlavy, vyšít dva šátky: pro sebe a pro stárka a ještě v poslední chvíli připraviti mu z květovaných šátků prapor a opentliti rozmaryn.

Ale dnes, o svatodušním pondělí, už je vše hotovo. Poněvadž je dávno po obědě, již se jen a jen čeká na slavný králův vjezd. Však už se hosté scházejí a sjíždějí! Jen ti, kteří se ještě dostrojují, jsou doma. Ostatní domácí od nejmenšího kluka a „sloty" až po výměnkáře všichni už před vraty vyzvídají. Ani mámy nezůstaly doma. Chlubí se nyní s nastrojenými batolaty v náručích a s nemluvňaty v odívkách.

U Kavalců otvírají vrata. A hle, jejich Josef vyjíždí na koni. S kopečka dolů k hospodě se dal tryskem a již míří do dědiny. Zastavuje u Navrátilů. Však už Fanda čeká. Vybíhá ven, usmívá se na svého králce. Podává mu nejprve vyšitý šátek, potom prapor. Josef prohlíží, jsou-li na šátku vyšita

obě jména, jeho i její, zastrkává šátek za řemen na levém boku a už přijímá z rukou Fandiných prapor z lipských šátků. Má radost, jak je krásně na rámu napjatý, líbí se mu na žerdi kytice a dlouhé fábory v národních barvách. Zastrkuje dolní konec žerdi do holínky, ještě něco Fandě povídá a usmívá se. Fanda je ve věnci a nejslavnostnějším kroji. Oba jsou velmi mladí a září nejčistší radostí. Josefovi je teprve sedmnáct. Dnes je králcem a dokonce praporečníkem! Jak by tedy nezářil, když jemu na opentleném koni milé děvče podává s úsměvem vyšívaný šátek a pestrý prapor? — Ale již trhl uzdou a odjíždí na seřadiště k lesu na biskoupskou cestu.

A jako Josef Kavalcův tak i další tři praporečníci si jedou pro prapor. Josef Jurkův jej dostal od Maře Nováčkové, Vincenc Pijanův od Fandy Špiříkové a Navrátilovému Františkovi nastrojila prapor Mařka Pijanová. — Potom ještě králky ve věncích a s opentlenými rozmarýny, přichystanými pro králce, přecházejí dědinou na seřadiště a nejslavnostnější chvíle je nejtoužebněji očekávána.

Když se zdálí ozvala muzika, celá dědina jakoby zavýskla a všichni se hrnou k cestě.

A tu již šerha přijíždí, aby králi razil cestu. Pojíždí stále vpřed a zpět, vyvolávaje:

Kačenko, Mařenko a Nánynko,
zavírejte housátka, káčátka!
Zde jede pán král,
co najde, to zajme!

Hudba vchází do dědiny a hned za ní královská družina. V obecenstvu nastává vzrušení. Nejprve jde družina královnina. Osm děvčat-králek v domácích krojích s pestrými velkými věnci na hlavách. Brokátové šátky kolek krku a křížem přes prsa a měňavé fěrtoušky jen svítí v slunečním jasu. Rukávce bělostné a barevné široké sukně, poletující fábor po pravém boku, nohy v bílých punčochách a nízkých střevíčkách, to vše lahodně působí. Však také matky se zálibou pohlížejí na své dcery jako na dvorní dámy naší královny, která uprostřed nich celá bílá jako holubice, ve zlatém věnci na hlavě, jakoby ani nešla. Však tu kohosi slyšíte: „Podivéte se na královno, ta néde! Det vona pluje zrovna jak labuť!" — Královnina družina je seskupena jako kuželky: jedna, dvě, tři, z nichž prostřední je královna a opět dvě a jedna.

Potom jede sám král uprostřed své družiny. Ti jedou na koních! Jsou všichni v černém, na hlavách v černých kloboucích s opleteným rozmarýnem od králky a obuti jsou v holínky. Jen král má bílé kalhoty, bíločervenou šerpu přes rameno a na hlavě skutečnou korunu. Před ním jedou dva praporečníci, on sám na bílém koni uprostřed dvou pobočníků, kteří drží opratě jeho koně, nesmí se držet uzdy, má ruce v bok a musí mlčet a nesmát se stejně jako královna až do západu slunce. Za ním opět jedou dva praporečníci. Celý královský průvod objíždí pro bezpečí královského páru kaprhál podobně, jako mu šerha razí cestu.

Jaká to vzácná a pěkná podívaná na pestrou skupinu mladých lidí! Jaký to svátek dědiny, která předvádí sobě i okolí slavnostní tradicí a způsobem nejokázalejším, co je nejdražšího a nejnadějnějšího — svoje nové pokolení! Kolik to bude nyní nových plánů a úvah do budoucna!

Škoda, že průvod netrval déle. Dojeli až ke zvoničce. Král s družinou sestupují s koně. Král jde ke královně, mlčky ji vybízí a provází ke krá-

lovskému křeslu. Nastane jim nyní až do západu slunce chvíle vážných tváří a naprostého mlčení, neboť nikdo z těch dvou nesmí ani promluvit ani se zasmát, byť by je druzí ponoukali a škádlili nevímjak.

Muzikanti usedají na podium a ostatní účastníci průvodu, nyní už ne králci ale jako stárci, řadí se dle stáří, aby se dali pochodem zavést na první tanec pod máji. — A jdou: Karel Pražák s Mařou Brachetkovou, Ferdinand Malihův s Mařou Koníkovou, Frantík Nožička s Mařkou Boršovou, Josef Jurka s Mařenou Nováčkovou, Vincenc Pijanův s Fandou Špiříkovou, Frantík Navrátilův s Maruškou Pijanovou a Josef Kavalec s Františkou Navrátilovou. Po jejich kolečku zavádí se hostům a teprve až se slunce hodně naklonilo k západu, dostává král s královnou sólo za melodie písně „Sviť, měsíčku, sviť přes ten celý svět...". Jsou to t. zv. zásnuby, při kterých král královnu políbí. Král radostně výskne, královna se srdečně zasměje a je konec jejich mlčení. Tím však končí i odpolední zábava. Večer se začne znova a tančí se až do rána.

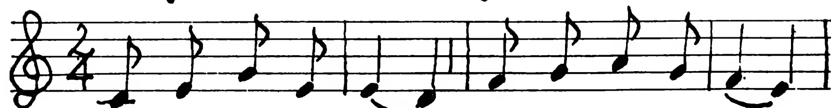
Ano, to bylo naposled o svatodušním pondělí roku 1882. Ten, který o tom vyprávěl, že bylo možno tak přesně napsat o slavnosti Vožení krále, jest nejmladší z posledních králců Josef Kavalec (nar. 1865). Vypráví o té slávě s velkým zájmem. — Avšak i starší pamětníci, kterým se nedostalo té cti vozit krále, poněvadž slavnost se konala vždy až za sedm let, a také mladší vzpomínají na tu slávu s velkým nadšenim. Uskuteční se ještě?*)

Psáno v Mohelně v květnu 1940.
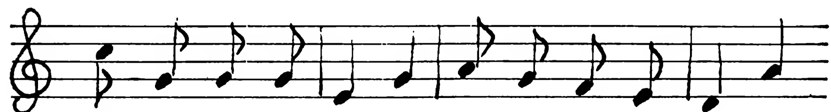
---

*) Slavnost Vožení krále uskutečnil r. 1958 Národopisný kroužek v Ketkovicích, vedený sestrami Marií a Annou Bočkovými. Program obohatily děti tancem Královniček. Vše bylo vypraveno v nově zkonstruovaných domácích krojích. Slavnosti se zúčastnilo velmi široké okolí. Dojem byl krásný.

SVIŤ, MĚSÍČKU, SVIŤ..

Sviť, mě-síč-ku, sviť přes ten ce-lý svět!

Sviť, mě-síč-ku zvej-ší nad mou znejmi-lej-ší,

ko-lo u-dě-lej! z Dukovan.

SVIŤ, MĚSÍČKU, SVIŤ

Sviť, měsíčku, sviť
přes ten celý svět!
Sviť, měsíčku, zvejší
nad mou znejmilejší,
kolo udělej!

Kolo udělej,
ven ji vyvolej,
aby ona vyšla,
nebyla tak pyšná
sama jediná!

Ona nevyšla,
poslala posla.
Aj, ty milý posle,
vyřiď to tak dobře
jako já sama!

Posel dobře lhal,
sám si namlouval.
Ach, já přenešťastná,
že jsem ven nevyšla
sama jediná!

Hezkou pannu mít,
dva za ní chodit?
Radš vykopat jámu
třistadvacet sáhů,
do ní ji hodit!

To mně nedělej,
synečku milej!
Vedle mě si sedni,
za krček mě vezmi,
hubičku mně dej!

Vožení krále.

Šerhovo provolávání.

Poslouchejte, horní, dolní, domácí i přespolní,
co vám budem povídati o svatodušním pondělí:
Máme krále chudobného,
ale při tom poctivého. Tradiční ze Lhánic.

Kačenko, Mařenko a Nánynko,
zavírejte housátka, káčátka;
zde pojede pan král,
co najde, to zajme! Tradiční ze Lhánic.

Kromě toho dvojího provolávání, jež se tradičně opakovalo, opatřoval si šerha vždy nové verše. Některý to dovedl sám, jindy si je dával složit.

Prosíme všechnu chasu,
aby se plácla přes svou kapcu
a darovala královně, králi
peníz veliký, prostřední, malý!

*

Panímámo a pantáto, jen dále
přispějte na chudého krále!
Jest-li vy nám nic nedáte,
dceru svoji neprovdáte!
Bude v koutku sedět
a škaredě hledět.

*

Všichni mládenci a panny,
pospíchejte s svými dary,
královskou družinu obohaťte,
ve stavu manželském šťastně žijte!

*

A vy, dědoušci a bábičky, neskrblete,
králi a královně dary dejte!
Omládnete za to hned
víc než o deset celých let.

*

Pojď, Mařenko, pojď, Jeníku,
dones vajec na slaměnku
pro krále a královnu
na svatební hostinu!

*

Hej, šenkýři, hola-hola,
nebude vás bolet hlava
ani v krku ani zub,
dáte-li nám piva sud!

*

Vezmi, synku, karabinku,
zastřel srnce, jelena,
ať je slavná hostina!

Proč je král němý?

Při velkolepé lidové slavnosti Jízda králů, která není jen vlčnovskou zvláštností na Slovácku, nýbrž také v Troubsku u Brna, je známa i na Českomoravské vysočině ve Lhánicích u Náměště a ve Vladislavi na Třebíčsku, je pozoruhodné, že král je němý a nesmí se smát.

Proč?

Protože představuje novorozené dítě.

Ve Lhánicích vypravují, že u nich v dávných dobách poskytli pohostinství královskému průvodu, který tudy projížděl s novorozeným králem a dostalo se jim za to práva oslavovat tu památku vždy po sedmi letech. Ve Vladislavi prý vozívali krále na oslavu výročí narození krále Vladislava. Podle pověsti prý se narodil u nich a hospoda s obrazem toho narození na čelném štítě má toho býti dokladem. — Historicky však není dokázáno, že by některý český panovník jménem Vladislav se ve Vladislavi narodil. Pověst může vyprávět jen o zrození syna z některé vedlejší větve panovnického rodu. Snad se stalo, že některá paní toho rodu na cestě přes Moravu (asi z Čech do Uher) porodila syna v obci, nazvané pak podle jeho jména Vladislav.

Zde tedy, ve Vladislavi, by mohl býti podklad slavnosti Jízdy králů nebo Vožení krále. — Všude tam, kde poskytli pohostinství rodičce tak vznešeného rodu a její družině, bylo povoleno slaviti památné výročí novorozeného člena panovnického rodu — krále — vždy o svatodušním pondělí. Panská družina vezla tedy novorozeného prince-krále jako němé a bezmocné dítě. Proto hoch představující o slavnosti krále, hraje němého. — Ve Vlčnově bývá králem šohaj, který sotva vyšel školu, ještě skoro dítě. Bývá ze zámožné nebo vážené rodiny, neboť královská vznešenost se dá vyjádřiti jen nejvíce možnou místní honorací. Proto také devět lhánických chasníků, kteří vozí krále, je ze selských starousedlých domů. Lháničtí představují královské novorozeně nejen němotou, nýbrž i bezmocností. Králi totiž řídí koně dva pobočníci; on sám má ruce vbok — ruce bezmocné.

Vlčnovská Jízda králů předčí Vožení krále na Horácku barvitostí a slováckým přepychem. Dějově představují obě hry vjezd královské družiny. Slovácký přepych je na Vysočině nahrazen bohatstvím figurálním, neboť zde kromě osobností mužských představuje se též ženská královnina družina.

Možno-li se přidržet vladislavské pověsti, nebyly by slavnosti králů krajové, ale místní. Byl by to řetěz obcí, ve kterých odpočíval historický průvod s královským novorozenětem. První obcí by byla Vladislav, druhou Lhánice, potom Troubsko, načež přestává souvislost pro nedostatek pramenů a pamětníků až na Strážnicko a na konec je Vlčnov, kde v plné nádheře a kráse každoročně předvádějí slavnou Jízdu králů.

Uveřejnila Svoboda 30. V. 1941.

Význam slavnosti Vožení krále.

Letnicová slavnost Vožení krále je v lidovém zvykosloví dominující oslavou nově rodícího se slunce, jeho příchodu a plného vyvrcholení, jež se zachovala v podobě různých her, písní a obyčejů, které možno klást původem až do dávnověku.

Vožení krále ve Lhánicích má dvě podstatné části: okázalý průvod a taneční slavnost pod májí končící t. zv. zásnuby. V průvodu je obsaženo několik magických znamení: dvakrát číslo devět — devět hochů a devět dívek. Magická devítka mužů přetvořila se oddělením „šerhy“ a „kaprhála“ na magickou sedmu. Devět dívek je sestaveno jako devět kuželek, sedma chlapců jako šestiúhelník s vyznačeným středem. — Uprostřed devítky kráčí královna obklopená osmi králkami, uprostřed sedmy veze na koni šest králců krále. — Starobylé pojmenování „králec“ a „králka“ bylo později zaměňováno za pojmenování „stárek“ a „stárka“, obvyklé v pojmenování chasy.

Průvod znázorňuje příchod zrodivšího se Slunce, jež je představováno osobou krále. Ten, jako novorozené dítě má býti němý, nesmí se smát a ačkoliv sedí na koni, neřídí jej. Jeho novorozenecká bezmocnost je znázorněna bezmocnýma rukama vsazenýma vbok a koně mu řídí dva pobočníci. Krále tady skutečně vezou; odtud název Vožení krále. Podobně i královna, jež pravděpodobně znamená probouzející se přírodu — Vesnu — ze zakletí zimy — Morany — je němá a bez úsměvu. — Bezmocnost králova je předkládaná ještě také provoláváním šerhovým o králově chudobě: „Máme krále chudobného, ale při tom upřímného“, pro něhož se zajímají housátka a káčátka.

Druhá část slavnosti tanec a jásot představují růst a dospívání krále a královny, kteří však nejsou nijak spolučinní. Sedí mlčky vedle sebe bez jedinného úsměvu. Když však slunce nachýlí se k západu, jsou král s královnou zavedeni do tanečního kola, oslaveni mimořádným tancem, který končí „zásnuby“ krále a královny, zpečetěné jejich vzájemným veřejným políbením. Tím končí jakékoliv zajetí a veškerá bezmocnost. Z dítěte se stává jinoch plný síly, který se snoubí s pannou. — Zavládne radost a všeobecný jásot.

Lháničtí brali svou slavnost pro magickou náplň vážně. Vždyť se zde jednalo o oslavu slunce a země (přírody). Oni všichni zemědělci vážili si jich jako živitelů všech lidí. Proto zachovávali do důsledku staré tradice. Běda králi a královně, kteří by byli své mlčení porušili! Kázeň byla přísně dodržována i ve výběru osob. Každý hoch musil jet jen na svém
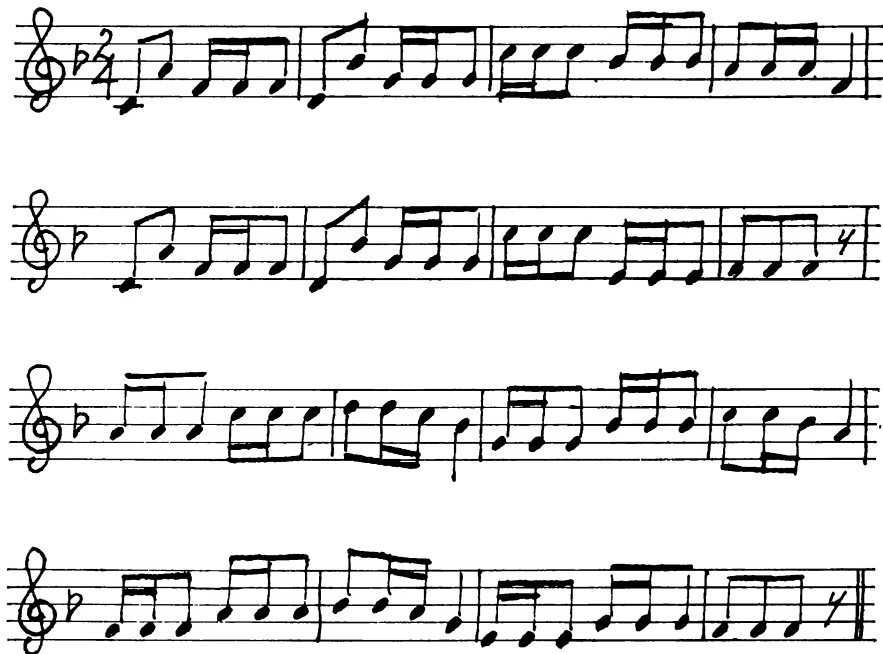
koni. Nikdo v životě nemohl býti při slavnosti dvakrát osobně činným, kromě šerhy nebo kaprhála, kteří směli být i ženatí. A poněvadž jsou Lhánice malá dědina, kde se každým rokem nenarodí devět chlapců a devět děvčat, konávala se slavnost vždy až za sedm let (opět magická sedma).

A ještě něco! Při výběru osob se přihlíželo také k mravní a tělesné zachovalosti. Královna i král musili býti bezpodmínečně mravně čistí. Dívky a chlapci se znali a proto snadno královnu zvolili. Při volbě krále to bylo obtížnější, neboť děvčata nevolila. Býval proto zvolen za krále chlapec někdy sotva čtrnáctiletý.

Tak stará lhánická tradice vedla mládež v předurčení na slavnost Vožení krále k určité sebekázni a jisté zdrženlivosti. Hospodáři pak hleděli si dobrého chovu koní k jejich slavnostní representaci. Také polní práce řídila se termínem slavnosti. A tak starobylé Vožení krále přinášelo obci skutečný užitek jak hospodářský tak i mravní.

Uveřejnila Jiskra 11. VI. 1954.

HUSARA . . .

Róchovská póť.

[11])Slaví se 15. srpna.

U radnice postavila chasa včera večer pěknou „máju" a lešení pro muzikanty. Ke kostelu vedou dvě řady kramářských bud a u svatojánské sochy stojí kolotoč, houpačky a střelnice.

Městečko je plno svátečního šumu a jakéhosi očekávání až do chvíle, kdy začnou sezvánět. A tu se otvírají vrata a očekávání se naplňuje: Děvčata v nových šatech jdou na velkou. — Maminky je vyprovodily až před vrata nebo za nimi vyhlédly alespoň z okna sobě pro radost i aby posoudily novou parádu druhých děvčat.

To tedy byla první přehlídka, malá a tichá.

Druhou přehlídku provedou mužští, jak děvčata přejdou kolem nich. Slyšíte sem tam nějaké „e safra“ a už nic víc. I toto ještě byla tichá přehlídka.

Třetí přehlídka, ta hlavní a nejslavnější nastává teprve po velké mši, až se děvčatům pod májou zavádí.

Na hody (posvícení) chodí se děvčata obřadně zvát již několik týdnů předem, takže skoro celá obec ví, který s kterou bude zavádět. Na rouchovanskou pouť děje se však párování skoro tajně. Stává se, že děvče dostane někdy jen vzkaz, aby přišlo na zavedení pod máju a musí skoro hádat, který že by si ji vybral. Někteří Rouchovanští mají tedy až příliš napjatou zvědavost, jak se vytvoří pouťové páry. Dle toho může pak se řídit i jejich budoucnost. Rodiče mají na to právo a z těch ostatních se někteří o to rádi starají. — Zavádění je okázalé předvedení mládí, t. j. toho nejkrásnějšího, čím se obec sama sobě pochlubí. Proto každý, kdo jen trochu může pospíší si, aby zavádění nezmeškal.

Když vycházejí děvčata z kostela, zahraje jim hudba pochod. Chasníci už na ně před radnicí čekají. Každý je ozdoben dvěma opentlenými rozmarýny. Jeden má připjatý na kabátě, druhý drží připravený pro své děvče. Stojí tu v řádku podle stáří a pohlížejí na děvčata, jak se staví na protější straně do půlkruhu. Každý hledá tu svou. A tu ten první povystoupí a přehlédne chasníky. Přikývnou-li, vědí o svém děvčeti. Vykročí a všichni ostatní, jeden po druhém, za ním a jdou pro děvčata. Chvíle největšího napjetí, který s kterou zavádí, je zde. — Děvče přijímá od chasníka pouťový rozmarýn. Muzika hraje „procházku“. Páry se staví podle stáří chlapců za sebe a obcházejí v kruhu máj, až hudba přejde v tempo valčíku.

Toto je nejslavnostnější přehlídka, nejvrcholnější chvíle o pouti!

Nejstarší pár začíná tančit. Druzí se po páru přidávají za ním. Tančí dobře, udržují pěkné kolo, nepomíchali se. To je, prosím, chlouba chasy! Vždyť je také všichni pozorují a o nich jako o párech hovoří. Po valčíku zůstanou tanečníci stát v kruhu. Potom si ještě zatančí polku. Teprve při ní chasníci poprvé výsknou. Pak zavedou děvčata do radnice, aby je uctili vínem. Ti druzí zatím tančí ještě nějaký kousek. Potom jim muzika zahrá na rozloučenou pochod k obědu.

Po obědě přicházejí opentlení chasníci s muzikou do domů, aby podali všem členům rodiny i hostům rozmarýn a připitek s tradičním provoláváním: „Na zdraví panu N. N.! Bivat!“ — Mladým nebo veselým místo „Bivat“ provolávají „Husara“! (Je to několik taktů veselé, skočné melodie, při které se dříve tančívalo.)

Po připíjení vracejí se chasníci pod máju. Pěkně urostlí, opentlení, svěže si vykračují za zvuků hudby. Jdou všichni v jedné řadě vedle sebe jako sobě rovni. Radost na ně pohledět! Však také celé městečko je před vraty!

Odpoledne se pod májou již jen tančí. Platí se za taneční odznak. — Účastní se celá obec. Ti, kteří bývají mimo „městeček“ ve Lhotě, v Němcích, na Bále a v Barácích, přijdou buď přímo pod máju nebo jsou k městeckým pozváni. Posedají před domy, aby si pobesedovali a užili pouti. Po čtvrté hodině působí náměstí velmi pěkným intimním dojmem. Tak jakoby domácí říkali „pěkně vítám“ těm, kteří přijeli na pout a nyní se zde procházejí a s domácími seznamují. Je to „beztohoť“ samá mládež! — Poodcházejí chvílemi od máje, aby si od tance poněkud odpočali. Děvčata se chtějí líbit a proto se za odpoledne převlékají i do několikerých šatů.

Konec pouti je až druhý den za svítání. Ti, kteří nešli večer tancovat, probudí zrána sladké, tklivé melodie. Muzikanti vytrubují na městečku „jégrmarš“ (myslivečka). Jsou rozestavěni po různých koncích, odpovídají si troubením, přičemž se blíží víc a více zpět k máji. Těžko je vypovědět, jak krásné je toto troubení! A jak se zrána krásně nese! — Bývá to nejpoetičtější část celé pouti. — Muzikanti zakončují pochodem. A potom už je doopravdy konec.

Psáno 1938.

Hlídání májí.

Číměřská a Střížovská pouť.

Číměř a Střížov je územním rozhraním, kde přestává být nejslavnostnějším okamžikem pouti předvedení mladé generace před celou dědinou. Zde přestává být dědina středem celého pouťového veselí. Zde se o pouti již na dědině netančí. Bývalo to v hospodě, nebo jednou i na vybetonovaném mlatě v jedné rozsáhlé stodole a nyní staví „parket“ hned při vstupu do dědiny. Jako hudbu si zjednají „jazz“.

Ze starodávného národopisného dění odpadla již téměř všechna obřadnost. Kdyby nebylo zkušenosti, že dopolední zvaní, jež po domech provádí chasa s muzikou s provoláváním „na zdaví“, s podáním krušpánku nebo rozmarýnu a skleničky piva, vynáší řádnou částku, jíž možno uhraditi výlohy na hudbu, myslím, že by chasa neprováděla již ani toho.

Číměřské a střížovské chase musí se však pochválit máje: máje smrkové, štíhlé, z jednoho kusu, vysoké 25 až 30 metrů. Bývají opentlené a přikrášlené věncem obtočeným i věnci pověšenými. Zdaleka oznamují, že je tam pout a pozdravují všechny přicházející hosty. Krásné máje! Škoda jen, že nejsou středem všeho veselí! Stojí samy a v Číměři dokonce za humny, t. j. při vstupu do dědiny.

V Číměři a Střížově však začíná kolem májí tradice, která není známa v dědinách níže položených. Je to hlídání májí t. zv. vartování. Postavit máj je dovednost, uhlídat máj je spojeno s dobrodružstvím.

Tradiční dobrodružství, jež je spojeno se stavěním máje, je půvabné a stojí za to. — Oni totiž střížovští a číměřští chlapci nemohou jedni bez druhých ničeho podniknout, poněvadž jich není mnoho. Při stavění máje však se zaostří v jedněch proti druhým všechna řevnivost. Čím vyšší máj u jedněch, tím větší rozhorlení u druhých.

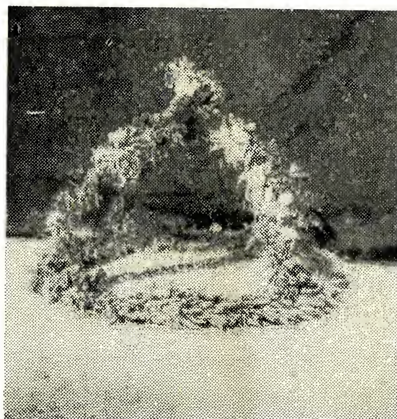
Máj přivážejí chasníci se slávou a zpěvem už kolik dní předem. Potom ji připravují a hlídají dnem i nocí. Ani vyzradit nechtějí, u koho se máj chystá. — Jednou v Číměři ji měli v zamčené Mejzlíkově stodole jistou a přece den před samou poutí byla máj do rána rozřezána na několik kusů! — To „Střížovsci“ udělali! — Představte si! Střechou se dostali do nové, důkladné stodoly. Zámky zůstaly nedotčeny. — Avšak „Číměřsci“ bez máje nezůstali. Za nějakou hodinu již zde byla nová a nežli šli lidé z kostela, už stála máj nová, opět štíhlá a krásná. — Odpoledne pak dali

v Číměři zahrát „májovým ukrutníkům" sólo. A kdo nenastoupil? — Střížovská chasa! — Běda však jim až o jejich pouti! — Proto „Střížovsci" vezli před jejich poutí raději hned máje dvě. Té druhé však nebylo potřeba. Chasa si svou máj uhlídala. Číměřští však se tvářili, jakoby ani do Střížova k vůli máji nešli. — Byli však tam přece, jenomže to vyhrál Motáčkův vlčák.

Májařská řevnivost v těchto dvou dědinách už je stará, ale netýká se jen jich. Tento obyčej zasahuje do dědin, čím jdeme dál na Horácko.

Psáno 1947.

DOŽÍNKY - OBŽÍNKY

Dožínkový věnec z Vladislavi
z obecních dožínek 1947.

Pletla Marie Veškrnová
z Vladislavi.

Foto Ing. Frant. Musil.

Dožínky - obžínky.

Je to totéž a přece to není docela stejné!

Obojí znamená slavnost na ukončení žňové práce. Rozdíl je v tom, že na horáckém Dolsku se slaví „dožínky", až už je všechno „dožato", obžínky pak hned po žitných žních všude, kde žito je hlavní obilnou sklizní. Tak tomu je tedy až ve vyšších polohách Vysočiny.

Ukončení žňové práce se oslavuje zpěvem, tancem, dobrým jídlem a pitím. — Hospodyně připraví sváteční oběd nebo večeři; ovšem, že to bývá maso a koblihy čili smažínky, ale bývávaly jen ty smažínky. Dnes se zapijí pivem nebo domácím vínem, dříve se popíjela „gajstovica".

Jen vzácně se ještě zachovává obyčej podávání věnce hospodáři s přáním a zpěvem. Dožínkové věnce nebývají pleteny jen do kruhu. Mívají tvar i královských korun nebo bývají v podobě obrácených košů. Jsou upleteny ze všeho obilí, přizdobeny makovicemi a též i hranečky lískových ořechů a zpestřeny papírovými růžemi a pentlemi nejrůznějších barev. — Věnec bývá zavěšen v síni domu. Zůstává tam až do Štědrého dne, kdy jej hospodář snímá a pak zavěšuje na zahradě na strom pro ptactvo nebo jej hospodyně dávají drůbeži ke štědré večeři. — Na Náměšťsku, v Mohelně, ve Lhánicích a v Senoradech jsou dožínkové věnce rok od roku schovávány a strop a stěny síně bývají jimi bohatě dekorovány. To prý přináší hojnost úrody do statku.

V Kladerubech u Náměště nad Oslavou, když celá obec drží společné dožínky, shledáte se s veřejným vystoupením celé chasy. — Děvčata napletou mnoho menších obilních věnců. Chasníci obstarají muziku. V neděli o dožínkách chodí s věnci celé dopoledne zvát. Nesou je na ramenou navlačeny na rahýnku. Muzika při tom vyhrává. Jdou od domu k domu, podávají přípitky s provoláváním „nazdraví" a „vivat!" a pozvaným zavěšují věnec na vnější stranu vrat nebo dveří. Za dopoledne celé Kladeruby byvše pozvány na dožínky a okrášleny obilnými věnci, připravují se na odpolední veselí.

Jaký to půvobný obyčej s těmi věnci, při kterém radostně promlouvá srdce celé dědiny!
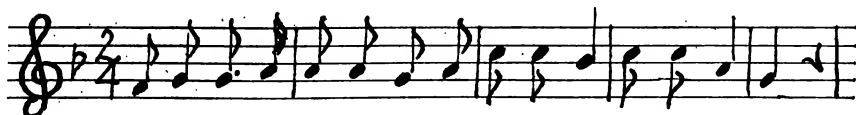

O velkých dožínkách v Senoradech a ve Lhánicích, kdy veškeré veselí směřuje k tanci, přece jen hlavním bodem celého programu zůstává průvod.

Nejen družina s velkým dožínkovým věncem má alegorický ráz, nýbrž i celý průvod je alegorií jak žňové práce, tak i celého zemědělského života.
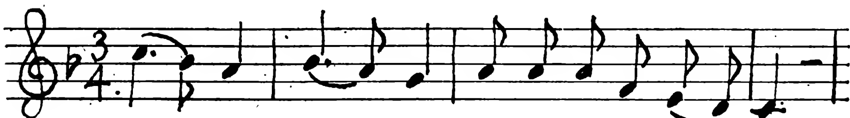
Chasa — kvetoucí mládež — je seskupena kolem dožínkového věnce, upleteného ze všeho obilí, nese též obilné snopky a kytice polního kvítí, je vlastně zosobněním celé slavnosti. Před chasou v čele průvodu kráčejí sekáči a odbíračky s kosami a srpy jako představitelé žňové práce. Za skupinou se slavnostním věncem jdou hospodyně s božími dary a dary země: chlebem, koláči a bábovkami, ovocem a zeleninou. Za nimi pak důstojně kráčejí rozvážní hospodáři. Technický pokrok zařazuje i zemědělské žňové stroje. Chybět nesmějí ani napůl naložené mandelnice s rozjasanými dětmi. Závěr průvodu činí výměnkáři. Hoví si na pohodlných

sedadlech v košinách lehkého vozíku nebo i na bryčce. Usmívají se. Zvlášť dědoušci jsou veselí. Jak by nebyli! Vždyť vidí slávu jejich polní práce ve vrcholném svátečním okamžiku, slávu práce celého jejich zemědělského rodu, zastoupeného zde nejen pokolením, které ji se vší zodpovědností zastává, ale vidí i nové zemědělské pokolení ve zdravé mládeži a dětech.
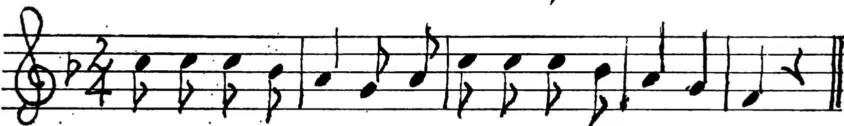
U DUKOVAN NA KOPEČKU

U Du-ko-van na kopečku sto-ji-jou tam dvě panny.

Já jsem jim dal pěkné pozdra-ve-ní,

o-ny ne-dě-ko-va-ly, o-ny ne-dě-ko-va-ly.

Velebně. Z Dukovan

Sekáčské písně.

U DUKOVAN NA KOPEČKU.

U Dukovan na kopečku stojijou tam dvě panny.
Já jsem jim dal pěkné pozdravení, ony neděkovaly.
Jednu jsem vzal za ručičku a tu druhou za obě:
Pojď, má milá, pojď a podívej se, jakou lásku mám k tobě!
Já se na tě nepodívám, já se na tebe hněvám.
Připravils mě o věnec zelený, já ho dosavád nemám.
Nepřipravil, není pravda! Co je komu do toho?
A já musím z toho počet vydat Pánu Bohu ze všeho.

—☆—

Únavnou práci usnadňovali si sekáči společným rytmem. Proto si zpívali do taktu.

KDYŽ JSEM JÁ ŠEL PŘES HUSTÝ LES.

Když jsem já šel přes hustý les,
žaly tam dvě panny oves.

Povězte mně, mé panenky,
mého srdce holuběnky,

co pak dělá moje milá,
je-li zdravá nebo živá?

Zdravá, živá je tvá milá,
pěkný pozdrav ti posílá.

Půjdu já teď po cestičce,
která vede k mé Aničce.

Je to cesta rovnou dolů
k jejímu rodnému domu.
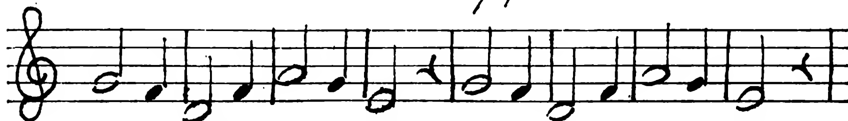
*

Při této písni předváděli zpravidla sekáči o dožínkách před hospodářem sekáčskou hru. Hrabicemi v rukou napodobovali sečení obilí. Děvčata jako „odbíračky“ se srpem v ruce jakoby za nimi posečené obilí odbírala a překládala na hrstě. V půlí písně však se sekáči a odbíračky uchopili a tančili kolem hospodáře. — Potom přistoupila jedna z odbíraček, podávala hospodáři věnec a přála.
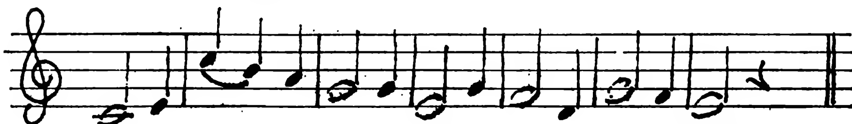
DOBRÝ VEČÍR, HOSPODAŘI

Dob-rý ve-čír, hos-po-dá-ři, vinšu-je-me vám,
ten-to vě-ne-ček u-vi-tý při-ná-ši-me vám!

Jen ho z lásky přijměte a za nás se nestyďte,

dá vám pámbu požehnání na tomto svě-tě!

Z Dukovan

Přání.

DOBRÝ VEČÍR, HOSPODÁŘI.

Dobrý večír, hospodáři, přicházíme k vám!
Tento věneček uvitý přinášíme vám.
Jen ho z lásky přijměte
a za nás se nestyďte,
dá vám pámbu požehnání na tomto světě!

Tento věnec je uvitý z polního kvítí,
ze vší réže, ovsa, žita, pšenice taky.
Jen ho z lásky přijměte
a za nás se nestyďte,
dá vám pámbu požehnání na tomto světě!

POZNÁMKY

9) Vlastní zážitky jako chlapce v Rouchovanech i jako rekruta v Mor. Krumlově (1919-21). Psáno 1932.

10) Podle vyprávění Josefa Kavalce roz. 1865 ve Lhánicích, činného jako králce na posledním Vožení krále r. 1882.

11) Vlastní zážitky jako rouchovanského rodáka.

12) Vypravuje Antonín Čech, chasník ze Slavic 1956.

VRATISLAV BĚLÍK

HORÁCKÁ CHASA

3. ČÁST

VRATISLAV BĚLÍK

HORÁCKÁ CHASA

Zvykoslovné podání a obrázky
z Třebíčska, Náměšťska, Mor. Krumlovska
Mor. Budějovicka a Znojemska

TŘETÍ ČÁST

Nákladem DO B. Václavka v Třebíči. — Grafia 33/67 · 1310/9066 — Q 10*71637

Stárkovský šátek z Vémyslic

(staršího slohu)

Každá stárková měla na starosti opatřit dva bílé, vyšívané šátky: jeden pro stárka s jejím jménem, druhý pro sebe se stárkovým jménem. I když celý šátek byl vyšívaný bíle, jméno bývalo vyšito celými slovy červeným křížkovým stehem.

Význačným znamením stárkovských šátků staršího slohu jsou rohové vzory: srdce, věneček a dva stromy.

Stárkovské šátky jsou chovány jako památná věc s velikou úctou jednak pro stárkovskou čest, jednak pro nákladná vyšívání, neboť šátek o rozměrech loketních (78 cm×78 cm) je vyšíván kolem všech čtyř stran.

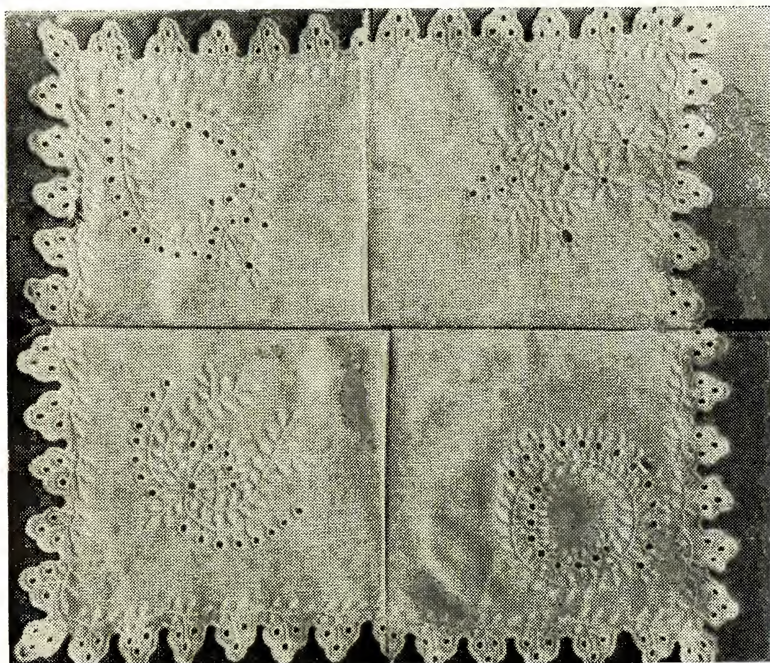

Foto O. Knoll, Náměšť n. Osl.

Stárkovský šátek z Rybníků

(mladšího slohu)

Šátek již nemá symbolických vzorů: srdce, věneček a dva stromy. Také výšivka není tak jemná. Jméno je nahrazeno pouhým monogramem M. P. (Marie Pelc). Vzor pro výšivku nebyl již předkreslen, nýbrž vytisknut štočkem.

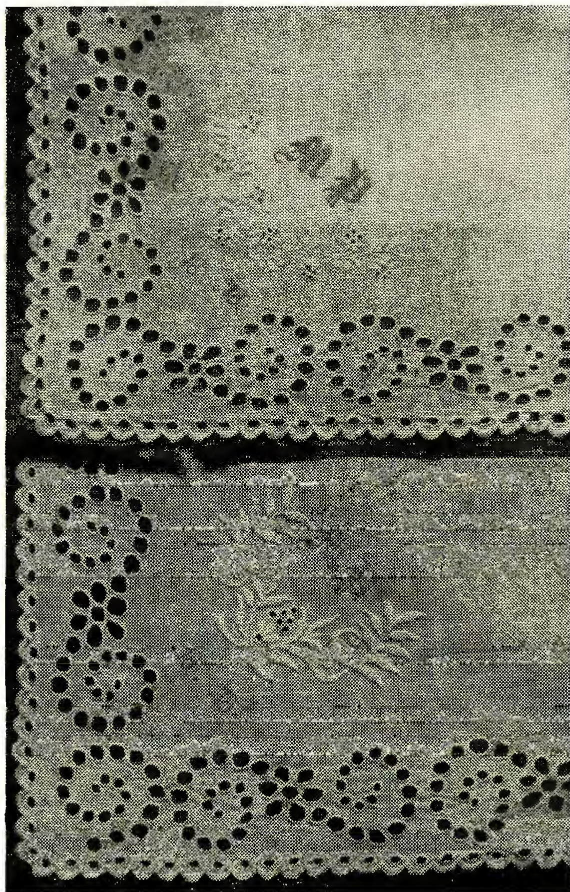
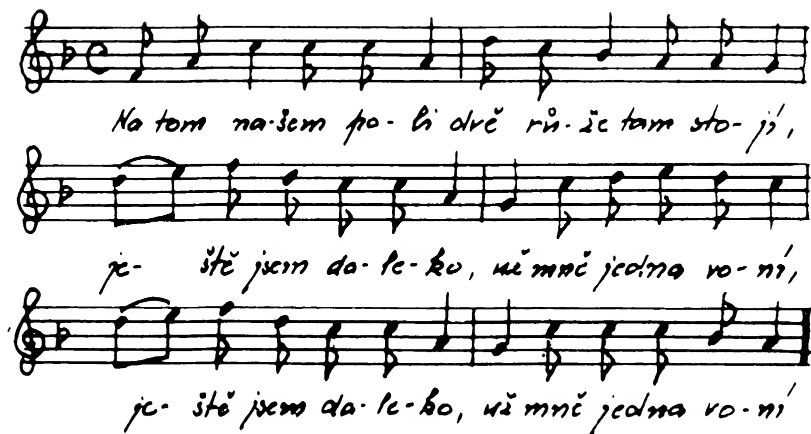

Foto O. Knoll, Náměšť n. Osl.

NA TOM NAŠEM POLI

Na tom našem poli

Na tom našem poli dvě růže tam stojí;
ještě jsem daleko, už mně jedna voní.

Růžičko voňavá, růžičko trňavá,
tys mně nevoněla tři léta bezmála!

Tři léta bezmála, na vojně každý den —
počkej ty, má milá, my k vám zítra přijdem!

Přišel k nám Jeníček o jedné hodině
počal vypravovat o smutné novině.

Smutná to novinka, smutná má hlavinka,
když nám v tom zbraňuje má stará matinka.

Má stará matinko, nezbraňujte toho,
vždyť je to hezká věc, miluje kdo koho!

Hezká věc, hezká věc — panenka, mládenec,
když si zachovají svůj zelený věnec.

Svůj zelený věnec do šátečku svážou,
až před tím oltářem se s ním proukážou.

Chození o děvčata

V Dolních Dubňanech chodí říkat o děvčata na zavádění stárci s chasou. Někdy už tři i čtyři týdny před hody vždy večer, až už je „spravino“, slyšíte dole v dědině sborový zpěv. Pěkně se nese tam na kopec ke kostelu. Nemyslete, že se chasa jen tak náhodou sešla někde na lavičce u zahrádky. Zpěv se ozve hned z té, hned z jiné strany. To zpívají chasníci pod okny děvčatům, se kterými chtějí držet hody. Zpívají skoro samé milostné písně. Bývají i nové, ale ozvou se i staré, vzácné písně.

Chasníci zpívají a zpívají, až se otevrou vrata a hospodyně-maminka vyjde a zve chasu dále. Vejdou zpravidla jen stárci a žádají, aby Mařenka nebo Rézinka směla držet hody. To se rozumí, že je stárkům slíbeno. — Někdy však chasa zpívá dlouho a vrata zůstanou zavřena. Jindy zase otevře se okno a ozve se rozhodný hlas: „Dite dál, šak ste s našó Ludmiló ve vostatcich žádné netancovál!“ — Zpěv utichne, ozve se zabručení, ale za chvíli zazní píseň už zase u jiného domu.

Chlapců bývá až pětadvacet a děvčat musí být také tolik. To tedy trvá mnoho večerů a to se probere něco písní, než se všechna děvčata vychodí! Zato však bývá v Dolních Dubňanech před hody dlouho do večera tak veselo jako nikde jinde.

Psáno r. 1932.

STÁRCI, STÁRCI

Stár-ci, stár-ci, ja-ká je to radost! Stárci, stárci,
ja-ká je to ra-dost, když vy máte stříbra a zla-ta dost,
když vy má-te stříbra a zlata dost.

Stárci, stárci

Stárci, stárci, jaká je to radost!
Stárci, stárci, jaká je to radost!,
když vy máte stříbra a zlata dost!

Stříbro, zlato, stříbrné kamení!
Stříbro, zlato, stříbrné kamení,
to je pro vás, stárci, uchystany!

Hody v Dolních Dubňanech

Když už stárci dali dohromady chasu, když už „vychodili" i tolik děvčat, kolik je chlapců, když už zamluvili muziku, zjednali máju, opatřili víno a rozvinuli všechno úsilí pro zdar hodů a když už i druzí jsou zaujati přípravami na hody, tu celá dědina soustředí pozornost ještě k několikerému, zvlášť význačnému dění, jímž se skutečné hody dostanou do plného proudu. Prvním okamžikem jsou ohlášky, druhým stárkovské klobouky a třetím zavádění.

Ohlášky

Chasníkům, kteří se přihlásili stárkům, že budou držet hody, říka se zaváděči, děvčatům, která byla pozvána, zavádělky. Ze zaváděčů a zavádělek je třeba utvořit páry. To se provádí ve čtvrtek před hody. Je to obřad, který se koná u první stárkové a říká se mu „vohláške". Děje se tak dle staršínského řádu. Stárková sestaví děvčata dle stáří. Stárek tak učiní s chlapci. Páry se utvoří tak, jak k sobě chlapci s děvčaty připadnou.

Ono již se před ohláškami veřejně usuzuje, který s kterou asi půjde, ale přece jen výsledný okamžik při ohláškách je tak rozhodný, že na něj čeká celá dědina.

Stárkovský klobouk

Ověnčená hlava je již pradávným znakem oslavenců. O hodech jsou věnčeny nejen hlavy dívek, nýbrž i hochů, jenže u nich se tak děje ozdobným kloboukem. A ten klobouk je právě ona věc, na niž bývá na dědině zvědavá celá ženská veřejnost.

Stárkové stárkům, zavádělky zaváděčům zdobí hodový rozmarýn. Ten bývá tajemstvím, poněvadž dle bohatství pentlí a růžiček z pentlí našitých a ještě dle různých drobných přízdob se soudí, v jakém asi milostném vztahu je dívka k mládenci, který na ni připadl. Ve strojení rozma-

rýnu se děvčata předstihují a proto bývá dosti nákladné. Když pak ohlášky ukázaly, že se párování dobře povedlo, děvčata se obyčejně domluví a naparádí všem chlapcům rozmarýn stejně.

Děvče musí samo chasníkovi klobouk ozdobit. Děje se tak v první den hodů, v neděli mezi polednem, a proto si každý chlapec posílá klobouk ke své zaváděIce nebo ke stárkové. Volí k tomu ponejvíc malého sourozence toho děvčete, poněvadž za donešení klobouku se dává jako odměna velmi dobrý peníz, který tak přichází zpět do rodiny za náklad, jenž byl na rozmarýn věnován.

Byť by to bylo zrovna ve chvíli hodového oběda, přece jen se dovedou ženské pro zvědavost utrhnout a vyhlížejí, které dítě od koho ke komu nese klobouk a jak s nazdobeným jde zpět. A poněvadž je klobouk tajemstvím až do chvíle zavádění, musí se někdy dost naléhat, aby posel prozradil, čí klobouk od které nese.

Jak se zvědavost v zájmu o nastrojený klobouk projevuje a jak je svěřenec svědomitý v zachování tajemství, ukáže tato příhoda:

Tetka Kocanděca stojí zvídavě před vraty. Malý chlapec právě nese klobouk. Rozmarýn na něm plný růžiček bílých, růžových a modrých jak samo nebe a ještě z něho fáborky povívají. Kluk nese klobouk jako svátost. A tetka už se nemůže zdržet a začíná pozvolna otázkou: „Jozifko, komo neseš ten klobók?" — „Vám," — odsekne chlapec. — „A kroneke, te máš ale na mňe zló hobo!"

Zavádění

Zavádění tvoří vlastně nejpodstatnější podstatu hodů. Zavádí se třikrát: v neděli odpoledne stárkům a zaváděčům, t. j. domácí chase, potom přespolním a v třetí den (v úterý) strécům (ženatým). — Kdo nebyl účasten na zavádění, ten vlastně hodů neviděl.

Zavádění stárkům a zaváděčům — je nejslavnějším okamžikem. Vždyť se zde koná vlastně přehlídka mladého, místního pokolení.

Na místo pod májou přivádějí stárkovské páry před muziku seřazenou chasu dle staršínského pořádku. Všichni jsou v novém, děvčata ve věnečkách, chlapci ve zdobených kloboucích. Děvčata mají ještě na prsou zelený rozmarýn a stárci drží v ruce velký prut opentleného rozmarýnu, zašitého dolním koncem do vyšitého šátku.

A nyní poroučí nejprve první stárek zahrát své stárkové na počest určitou píseň. Po něm tak činí postupně další stárci a pak všichni zaváděči. Každý volí jinou píseň, a to takovou, aby se obsahově co nejvíc vztahovala k jeho děvčeti. Někdy je vážná, jindy vtipná nebo zase samý smích, ale skoro vždycky plná lásky a milování.

Po písních patří stárkům a zaváděčům dva tance: valčík a polka.

Tak se tedy domácí mládež-chasa předvádí čili zavádí, a to ustrojením, písní, hudbou a tancem, jak jen nejvýznamněji dovede. Jen domorodý člověk vystihuje nejlépe zvláštnost tohoto okamžiku a jen jeho srdce cítí pravý jeho půvab.

Zavádění přespolním. Tento obřad by se těžko podařil, kdyby neměl tradice.

Vyhlásí-li první stárek sólo některé okolní vesnici např. „Dobšinsko sólo", je povinností druhého stárka shromažditi dobřinské hosty uvnitř v hospodě,

pokud už tak sami na tuto výzvu nepřišli. Druhý stárek je tam sestaví do čtyřstupu dle stáří a dle hodnosti. — Dříve však než jsou zavedeni k tanci, vyvolá první stárek sólo např. Jamolicům. — Hudba hraje pochod a stárek vyvádí hosty z Dobřinska, aby je zavedl. Poněvadž jsou seřazeni dle hodnosti a dle stáří, připadnou na tanec nejvyznačnějším hostům vždy první a druhá stárková. Pro další hosty pak přicházejí na řadu další dvě stárkové a děvčata zavádělky, které stojí před muzikanty v řadě dle stáří.

Hostům se zavede nejprve valčíkem. Po valčíku, aniž by se vyšlo z kola a porušily se páry, přichází první stárek se stárkem „číšníkem" a uctívají hosty vínem nebo pivem a zeleným rozmarýnem. Hosté za tuto čest skládají stárkům libovolný peněžitý dar. Potom hrají hostům do tance ještě polku. Tím je zavedení hotovo. Dobřinským hostům hraje hudba pochod na odchod. Dobřinští odvádějí děvčata na svá místa a zatím, co pak odcházejí, již opět nastupují hosté z Jamolic. Tak se opakuje zavádění hostům ze všech dědin, až není nikoho z mužských, který by neměl zeleného rozmarýnu. Tehdy teprve vyhlašuje stárek konec zavádění a vybízí k všeobecnému tanci pod májí. Kdo nemá rozmarýn a tančí, není hostem, jenž by přišel s dobrou vůlí. Poctivý člověk přijme podanou čest; kdo ji odmítá, uráží.

Zavádění „strécům". Strécům se o hodech zavádí až v úterý. Mají své stárky. Prvním bývá představený obce. Tehdy je chasa odzbrojena o své hodové odznaky. Rozmarýny stárků zašité v šátcích i rozmarýny z klobouků všech chlapců jsou předány ženáčům, kteří v párech se svými manželkami nastupují pochodem před muzikanty, aby si poručili zahrát písničku i aby si zatančili své „strécovské" sólo.

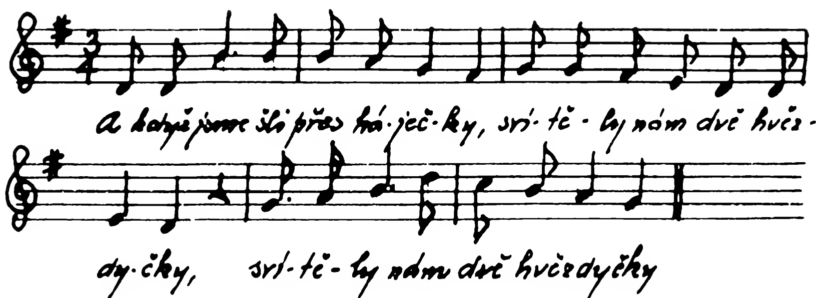
Jako rodiče první den o hodech se zvědavostí a určitou pýchou konali slavnostní přehlídku svého nového pokolení, tak nyní mládež oplácí rodičům. — Ve škole je upraveno vyučování, aby žáci přišli včas pod máju. Kteří chodí do školy v Krumlově, velmi naléhavě prosí učitele o propuštění aspoň z poslední hodiny. Děti by se cítily zkráceny, kdyby neviděly, jak tatínek s napentleným rozmarýnem na klobouku slavnostně nastupuje s maminkou, oba ve svátečním, aby si dali zahrát písničku.

Snad právě ta píseň působí, že děti přímo horečně čekají na ten zvláštní okamžik. Oč je zavádění stárků a chase působivější pro půvab mládí, o to je zajímavější zavádění rodičů pro starodávnou píseň. V té chvíli jakoby z hloubí vytryskla a jako čerstvý pramen osvěží a rozveselí mysl. — Kde se všechny ty písně najednou vzaly? Celý rok jich nebylo slyšet! — Ano, to jsou písně, které napadají zrovna o hodech! A dnešní muzikanti, kdyby neměli mezi sebou ještě některé ze staré gardy, nevím-nevím, zahráli-li by je zpaměti! Když pak se stane, že poroučená píseň již je muzikantům neznámá, nezbývá, než aby jim byla předzpívána. Tu nastává tak mimořádný okamžik, že uslyšíte náhle radostný dětský výkřik: „Halete, náš dědóšek zpiva sólo!" — A tu jsme opět u jiné zvláštnosti, neboť dnes o hodech nepředvádí se jen generace rodičů, nýbrž ještě také jejich rodičů. Jsou tedy na oslavě zúčastněna vlastně dvě pokolení.

Hody „stréců" zasahují hluboko do srdcí omladiny i drobotiny. Vyznívají jako veřejná oslava rodičů. A třebaže zde není pronášených slov a přání, jimiž by se projevovala úcta, přece ji všichni v té chvíli cítí a všem vyzařuje z očí a usměvavé tváře.

Psáno v srpnu 1944.

A KDYŽ JSME ŠLI

A když jsme šli přes háječky

A když jsme šli přes háječky
svítěly nám dvě hvězdičky:

jedna světlá, druhá tmavá,
ach, můj Bože, která je má?

Jsi-li tmavá rozsvětli se!
Má, panenko, rozmysli se!

Jak pak se mám rozmysliti,
když si tě nemíním vzíti!

Družba o posvícení

[13])Na Znojemsku v Kuchařovicích, Ůnanově, Hlubokých Mašůvkách, Tvořihrázi, Plavči a Rudlicích mají o posvícení v čele chasy jen jednoho stárka. A proto mu jde k ruce najímaný družba.

Družba musí umět chasu ukáznit. Proto je dobře, když je v pořádání zkušený, výřečný, humorný, v slově jak pohotový tak i obratný. Oblíbeným je ten družba, který dobře umí všechna posvícenská říkání. Bývá jím zpravidla ženáč. — Šikovného družbu najímá chasa rok co rok.

V Kuchařovicích se pochlubí Ant. Bulín, cestář (nar. 1872), že již byl nejméně pětatřicetkrát družbou. V Ůnanově Antonín Koc, obuvník (nar. 1873) je dloholetým družbou. Umí prý říkání z r. 1842, ale neřekne vám

je, abyste je zapsali. Má je jako svoji osobní zvláštnost. — V rodině Blechově je družbovství dědičné. František Blecha (nar. 1904) zdědil je po svém strýci Václavu Blechovi, ten zase po svém příbuzném Antonínu Havlíkovi. — To je jistě dobrá pověst! Však také šikovný družba má se o všech třech posvícenských dnech dobře nejen na jídle a pití, ale dostává i velmi dobře zaplaceno. Ale musí to krásně umět!

Oč se družba stará a co při tom říká?

Chasníci se již dávno domluvili s děvčaty, ale je slušností a starým zvykem, říci rodičům, aby dovolili svým dcerám „držet posvícení". To bývá ve čtvrtek večer před posvícením, kdy za zpěvu a doprovodu jen malé muziky chodí družba se stárkem a chasou zvát do domů, z nichž mají býti „zavádělky". V Hlubokých Mašůvkách tradičně zpívají píseň „Přes Moravu letí malý ptáček". V Únanově družba Frant. Blecha zve takto:

„Strécku a tetičko,
my jsme vás přišli prositi,
jest-li byste nám mohli vašu dcerušku za stárkovou (zavádělku) propůjčiti!
My vám ju chceme zase vrátiti,
až se budem pod zeleným stromečkem loučiti Bivat!"

Dědina je na nohou! — Zvědavost, jak dopadnou posvícenské páry, je velká. — Rodiče těší pozornost chlapců a děvčatům poprvé zaplesalo posvícensky srdéčko.

Neděle začíná nastrojeným razmarýnem.

Včera večer donesl ho každý chasník své zavádělce dva dlouhé pruty. Jeden mu ozdobila kytičkou a fábory tak, jak se dohodla se stárkovou. V neděli dopoledne v určitou chvíli si každý chasník pro nastrojený rozmarýn zajde. Ve chvíli, kdy se potom scházejí u hospody, aby vyšňoření šli společně ukázat se starostovi, jásá dědina prvním svátečním posvícenským pocitem. Vždyť každý ten chasník přímo rozdává všem, které potká, po troše své radosti, že mu sluší od děvčete okrášlený rozmarýn s vlajícími fábory bílým, červeným a modrým.

Od této chvíle již doopravdy nastupuje družba svůj úřad, a zdar celého posvícení a všeho pořádku záleží nyní na něm. — Ke starostovi přivádí stárka a chasu s muzikou. Přijdou s rozmarýnem. Přípitkem poctí nejen starostu, ale i paní starostovou. Družba má takovouhle řeč:

„Pane starosto, přišli jsme vás pozvati, abyste si k nám přišel pár tanečků zatancovati a s námi vespolek se pobaviti! Zároveň vás žádáme, abyste dal potrestati toho, kdy by chtěl nějaké hádky působiti! Bivat!"

Hlavní chvíle však družbovi nastane, když odpoledne vrátiv se s chasou od pomníku padlých, kde položili věnec a uctili mrtvé chvilkou ticha, přivádí s hudbou páry stárka a chasy „na stan" pod máj.

Chasa se postaví dokola. Družba vstoupí dovnitř. Vše umlká. Slyšíte ještě, jak někdo napomíná jakéhosi nepozoru: „Lalete, bejte zticha, ať slešime, co drožba bode povidat!" V tom však už družba pozdravil a teď říká:

„Drazí přátelé!

Já vás vítám a vítati vás nepřestanu.
Těší to mě i mých kamarádů,
že jste tak láskaví byli
a nás zde pod tímto stromečkem navštívili.

A vy, chaso, jak domácí tak přespolní,
kdyby se z vás chtěl někdo proskočiti,
jednu nebo dvě holky namluviti,
ten nám musí dobře zaplatiti.
První kolečko je za dva a druhé za tři,
tady si můžete zatančit, jak se patří.
A vy chaso, jak domácí tak přespolní,
kdyby se z vás nějaký mládeneček vynalezl,
že by se chtěl zde rváti
nebo nožem vyhrožovati
nebo našim pannám po střevíčkách šlapati
a mládencům pentlemi točiti,
tak mám zde tři silné rytíře;
těmi bude chycený,
provazy svázaný
a pod dvanáctivěderní kadečku strčený.
Zítra ráno bude do Znojima přivedený
a tam z fajfky zastřelený.
Páni muzikanti, račte na mě pěkný pozor dáti,
až já budu na zdraví připíjeti!
Na zdraví pana presidenta!
Na zdraví našeho pana starosty starého!
Včera nám slíbil vědro vína dobrého.
Dneska nám je ale musí dáti.
Já mu budu pěkně vinšovati,
aby dlouhá léta živ byl
a náš lid spořádaně soudil.
Není možná každému představeným býti,
jenž musí všech pět koleček v hlavě míti
dobře složených
a dobře vypucovaných,
aby mu některé nechybělo
a jemu ostudy nedělalo.
Není možná každému představeným býti,
aby všem lidem mohl zarecht udělati,
neboť leckterá hubatá bába
zaživa ho proklíná.
A vy, páni výborové, musíte mu též nápomocní býti!
Na zdraví našeho stárka a stárkové!
Ať jsou veselí! Bivat!"

Tak to umí družba Frant. Blecha v Únanově.

V Kuchařovicích zahajuje posvícení Antonín Bulín podobně:

„Vítám vás a vítati nepřestanu, jak domácí tak přespolní! Kdyby bylo někomu libo se pod tímto stromečkem zatočiti, je dovoleno každému ať mladému tak starému, není zabráněno žádnému."

A nyní se upozorní, co by se stalo, kdo by se chtěl rváti. Potom pronáší přípitky:

„Na zdraví našeho pana presidenta! Na zdraví našeho pana starosty s celým výborem! Na zdraví všech našich občanů a všech hostů, kteří nás přišli navštíviti! Na zdraví našich pánů učitelů! Na zdraví našeho pana stárka s celou jeho chasou!

Na zdraví našeho pana hostinského!

Včera večer nám slíbil, že nám dá dvě vědra vína dobrého,
dneska nám ale řekl, že se máme napít mléka kyselého.
Na zdraví těch naších bábiček,
aby nám nepomlouvaly našich družiček!
Na zdraví našeho pana lesního!
On má takové tři ptáčky, že tak pěkně zpívají,
až ty staré bábičky kotrmelce z lesa dělají.

A žensky se pře tem požďóchle a zasmile. Jedna se smichom až vohnola, drohá se rozpakama hobo hotřela a ta třeti povídá: „Ale homi to ten Bulin, vete!"

Na zdraví našich pánů muzikantů,
aby nám pěkně hráli
a pro peníze si mužou jít ve středu až do Prahy!
Páni muzikanti, bivat!"

Nyní si družba vezme stárkovou a obtančí s ní třikrát „stan". Potom ji předá stárkovi, aby i on s ní třikrát kolo obtančil. Pak teprve se za ním roztáčí pár za párem tak, jak jsou dle stáří chlapců seřazeni. Tři kousky zahraje muzika posvícenské chase.

Pak se teprve „z a v á d í" přespolním chlapcům, kteří se z hospody „v y v á d ě j í" na stan.

Také vyvádění a zavádění hostům má družba na starosti. Ale to ostatní, co se děje po všechny tři dny, to už jsou jiné kapitoly než družbovy.

Posvícenská z Hlubokých Mašůvek:

Přes Moravu letí malý ptáček,
jméno jeho jest malý slavíček.

On nese psaní,
v něm pozdravení,
klade je mé milé na stoleček,
kde ona skládala svůj věneček.

Milá se z myšlení probudila,
do levé ruky to psaní vzala.

Čte je a vzdychá,
hořce naříká:

„Nyní jsem zbavená potěšení,
skrz lidské řeči jsme rozvedení."

Psáno r. 1938.

Hody v Rouchovanech 1948.

První stárek se právě chystá, že zavede první stárkovou na první kolečko. Stárek se uklání, natahuje pravou ruku, aby mu na ni stárková prostřela šáteček. Stárková zrovna šáteček rozkládá.

Foto Stan. Abram, Rouchovany.

Vémyslické a rouchovanské hody

V obou městečkách je „drží" na sv. Václava. Ve Vémyslicích se k nim pojí tradice nyní již čtyřsetletého osvobození z roboty, v Rouchovanech již skoro po třicet let slaví hody obnoveným způsobem dle starých obyčejů, neboť před tím se tam plných třicet let hody nedržely.

V obou městečkách předvádějí je s náležitou důstojností a úctou ke starým obyčejům, ale v Rouchovanech přece jen vše působí dojmem více chystaným pro oko. — Vážná historie osvobození Vémyslických z roboty vtiskuje až úředně důstojný ráz na celé hodové vybavení. Čtyři stárci v dlouhých šosatých kabátech barvy modré, v jakých chodili vémysličtí pradědové držeti stráže na celý rok do ženského kláštera „Porta coeli" v Tišnově na památku jejich osvozobení z roboty, v černých širácích na hlavě, navlékají o hodech k slavnostnímu zavádění i bílé rukavice. Čtyři děvčata jako stárky v zelených věnečkách a ve starých domácích krojích jsou oblečeny tak důstojně, že máte dojem až pohřební.

Zavádí se a tančí pod zeleným stanem. Uprostřed stojí vyšší máj s olšovým vrškem, na němž vlaje bílý šátek od první stárkové, kolem stojí šest

nižších májí smrkových, jež jsou vázány rahny se střední májí. Vazba je propletena zelenými ratolestmi. Pod tento zelený, ničím nepřizdobený stan*) přicházejí s muzikou stárci a stárky, aby zde zahájili hody. Prvně vyvolá stárek nástup „řadných děvčat", která se staví dle stáří na okraj stanu. — Zatím se na dvoře radnice sestavili do čtyřstupu „řadní chlapci". Nastupují pod stan za pochodu kapely. Tam je stárci poctí vínem a potom jim zavedou na tanec stárky a řadná děvčata. Po zavedení řadným chlapcům zavádí se chlapcům „neřadným" čili „neřadníkům". To jsou ti, kteří se nepřihlásili do řady těch, co drží hody. — Potom přicházejí se zpěvem ve čtyřstupech chasníci z okolí, dědina po dědině. Stárek nesmí zapomenout dát jim zahrát pochod, vítá je vínem a zavádí jim stárkové a děvčata stejně, jak činil řadníkům a neřadníkům. To se děje tak dlouho, až všichni mají zavedeno a jsou ozdobeni hodovým rozmarýnem. Vše se koná s přísnou tradiční kázní a vážností, až to hosta udivuje. — Nikdo nezareptá na zdlouhavost. Vždyť právě ta obřadní kázeň poutá nejvíce veškerou pozornost.

V Rouchovanech je tomu o hodech jinak. Tam v obnovené tradici zračí se podstata hodů, jako tří dnů svobody, darované sedlákům za časů roboty. Rychtář předává právo stárkům, kteří ručí za všechnu kázeň po tři hodové dny. Pod májí se čtou hodové paragrafy. Dle toho jsou hody obecní záležitostí. Proto jím jdou v čele představení obce i s obecním sluhou (serbusem). — Po obnově hodů jsou to ovšem už jen osoby divadelní, které však kromě předepsaného obsahu pronášejí řeči docela svým způsobem a ve hře vystupují svým osobním charakterem, takže celý děj hodový vyznívá jako události nepřipravované. V Rouchovanech mají štěstí ve volbě obecního serbusa. Je to osobnost vážná svým úřadem a nevyčerpatelná ve vynalézání, jak všemu hned a nejlépe rozumět a jak na všechno vyzrát.

Druhým význačným bodem o rouchovanských hodech je slavnostní předvedení chasy a pak úcta k hostům, která se projevuje zaváděním. Provádí se pod pěknou smrkovou a opentlenou májou. Hody vedou čtyři stárkovské páry a dvacet i více párů zaváděčských. Stárci a stárkové jsou oblečeni do starých rouchovanských krojů. Stárci mají červené vesty, stárkové modré sukně a bíle vyšívané zástěry. Stárky připravily stárkům dlouhé rozmarýny, zašité dolním koncem do vyšívaných šátků a ověnčené celými desítkami uměle navázaných pentliček. Však takový rozmarýn je pravou stárkovou chloubou! — Pod máj nastoupili stárci i zaváděči v párech se svými děvčaty. — Nejprve první stárek poroučí zahrát první stárkové píseň, při které pak obtančí kolo tak, že za tance se dostane na konec seřazených párů. Potom zase poroučí druhý stárek jinou píseň a tančí se svou stárkovou sólo a postaví se též na poslední místo. A tak činí další páry jeden za druhým, až první pár je opět první a nejmladší pár zase poslední. Tak se každý pár předvedl písní a tancem domácí veřejnosti, která se zde kolem máje družně sešla.

V Rouchovanech už nebylo možno obnovit zavádění chase po dědinách. Nebylo možno vpravit se do kázně, která má pevnou tradici ve Vémyslicích. Avšak i v Rouchovanech se děje vše oddaně s vážností k starobylému obyčeji a s velkým zalíbením k hodům samým.

---

*) Vémysličtí se posmívají pentleným májím.

A tak o hodech ve Vémyslicích a Rouchovanech soutěží dvě obce, která z nich má hezčí hody. Myslím, že vyhrávají obě městečka. Vémyslice svou starou obřadní kázní, Rouchovany krojovým jasem a divadelním předvedením historického významu hodů.

Pořad o hodech

Dolní Dubňany

1. Sraz druhého, třetího a čtvrtého stárka a všech zaváděčů v hospodě. Sraz stárkových a zaváděček u první stárkové.

2. Odchod stárků a chasy s muzikou k prvnímu stárkovi.

3. Pohoštění u prvního stárka masem a vínem. Druhý stárek dává přípitek prvnímu stárkovi a jeho rodičům.

4. Odchod pro stárkové a zavádělky. Seřazení průvodu: čtyři stárci, hudba, zaváděči (chasa).

5. U první stárkové. Všechny stárky podají stárkům napentlený rozmarýn, zašitý dolním koncem do vyšívaného šátku. První stárek připijí první stárkové a jejím rodičům.

6. Odchod k představenému obce pro „kázání". Seřazení průvodu: první čtyři stárkovské páry, hudba, páry zaváděčské.

7. U představeného obce. První stárek žádá o kázání a zve na hody představeného i panímámu. — Přípitek s vínem a rozmarýnem. — Představený obce děkuje za pozvání, připomíná chase, aby bedlivě dbala o svou čest i čest obce. Představený se „dává vidět" za přípitek a rozmarýn.

8. Odchod pod máj.

9. Pod májí:

   a) stárci a zaváděči nastoupí v párech před muziku;

   b) prvním stárkem počínajíce poroučejí postupně stárci, potom zaváděči, zahrát svým děvčatům píseň na počest;

   c) tři kolečka sóla pro stárky a zaváděče;

   d) Zavádění domácím chlapcům (nezaváděčům);

   e) Zavádění přespolním. Stárek vyvolává jména dědin;

   f) Volný tanec.

Pořad o hodech

Rouchovany

1. Sraz stárků a chasy v hospodě.
2. Odchod s muzikou do domu první stárkové.
   Seřazení průvodu: stárci, hudba, chasníci (zaváděči).
3. V domě první stárkové:
   a) sraz ostatních stárkových a děvčat;
   b) pohoštění pečivem a vínem;
   c) stárky předají stárkům stárkovské rozmarýny, děvčata chlapcům prostěji ozdobené rozmarýny;
   d) přípitek prvního stárka první stárkové a jejím rodičům, potom přípitky ostatním stárkovým.
4. Odchod k představenému obce.
   Seřazení průvodu: čtyři stárkovské páry, hudba, páry zaváděčské.
5. U představeného obce.
   První stárek dává přípitek a zelený rozmarýn představenému a jeho manželce a zve je na hody.
   Představený obce děkuje a „dává se vidět" peněžitým darem.
6. Odchod na radnici pro rychtáře, konšely a verbusa.
7. Na radnici.
   a) první stárek žádá rychtáře o povolení hodů a o právo;
   b) rychtář předává právo a připomíná;
   c) přípitek rychtáři, konšelům a verbusovi.
8. Odchod z radnice pod máj.
   Seřazení průvodu: serbus, stárkovské páry, rychtář a konšelé, hudba, ostatní páry chasy.
9. Pod májí.
   a) rychtář a konšelé zasednou za rychtářský stůl.
   Stárci s chasou v párech s děvčaty stojí před nimi;
   b) rychtář poroučí serbusovi, aby vyhlásil hodové paragrafy;
   c) serbus bubnuje a pak hlásí.
10. Po paragrafech je rozchod chasy.
11. Zavádění stárkům a chase.
    a) stárci s chasou v párech s děvčaty za pochodu hudby nastupují před muzikanty;

b) první stárek začíná zavádění s první stárkovou. — Poroučí muzikantům:„Páni muzikanti, račte na mně dobrý pozor dáti, až já budu první stárkové zaváděti. K tomu mně račte písničku XX zahráti."
Muzikanti hrají poručenou píseň a stárek se stárkovou tančí kolem máje tak, aby se dostali na konec seřazených párů.
Jak poroučel první stárek, tak činí nejen další stárci, ale i ostatní chlapci;

c) tři kolečka sóla pro stárky a chasu. Tančí tak, aby neporušili kolo.

12. Zavádění hostům:

a) stárci a zaváděči každý zavede na tanec své děvče některému hostu;

b) jakmile tak učiní, sami jdou pro hosta rodu ženského;

c) po prvním kolečku přivádí chasa každého hosta k rychtářskému stolu, kde mu podají vína a připnou zelený rozmarýn. Host za tuto projevenou čest podá dar a již opět v páru obchází kolem máje, aby tančil ještě jedno kolečko;

d) zavádění se opakuje tak dlouho, až má každý z přítomných zelený rozmarýn.

13. Volný tanec.

Jak poznáme stárky o hodech

Stárci se liší od odstatních chasníků bohatěji opentleným rozmarýnem, případně opentleným rozmarýnem zašitým dolním koncem do vyšívaného šátku.

Stárkové poznáme od ostatních děvčat podle věnečků na hlavách a podle bohatšího rozmarýnu, byť i jen zeleného, než mají ostatní děvčata. — Na Znojemsku drží stárkové nikoliv jen pruty, ale přímo celé větve rozmarýnu bez okras a pentlí, zatím co ostatní děvčata-zavádělky mají jen prostý prut.

Dokud se chodilo ještě v šatech, jež možno dnes nazvat krojem, lišiii se stárci i stárkové od ostatní chasy právě tím krojem. — Na tak důležitou slavnost, jako byly hody (posvícení) a k tak významné funkci jako je stárkovství, oblékaly se šaty nejslavnostnější v důstojných barvách.

Dle vyprávění Matyldy Kočové v Rouchovanech (roz. 1848) měly stárkové o posvícení (hodech) modré sukně, bílé zástěry,* široké a veliké krajkové krézle kolem krku a na hlavě vysoký věnec, plný skleněných kuliček, zrcadýlek a pestrého kvítí. — Stárci byli v červených vestách a v černých širácích.

---

*) Modrá sukně a bílá zástěra znamená smuteční nebo také důstojné oblečení.

Ve Vémyslicích mají podnes stárkové černou hedvábnou zástěru, brokátový šátek křížem přes prsa barvy modré nebo fialové, sukni modrou a na hlavě zelený věneček (zelený a bílý). Stárci jsou v modrých dlouhých, šosatých kabátech a černých širácích.

V Rybníkách se hovoří, že na třetí den o hodech se oblékaly stárkové do bílé sukně „mulky" a černé kacabajky. I v Ketkovicích na Náměšťsku jsou toho pamětníci.

Marie Kavková (roz. 1852) v Dolních Dubňanech říkala, že na první den o hodech musila býti nová „štofka" (vlněná sukně), druhý den prý se tančilo třeba i jen v barevných plátěnkách. Stárkové měly hlavy „zapletené", t. j. byly ve zvláštním účesu z t. zv. pantových* a rozmarýnkových copů. O věncích na hlavách M. Kavková ničeho neříkala, a to snad jen proto, že se na to nikdo neptal. Zdálo se jí asi zcela přirozené, že stárkové byly ve věncích.** Stárci měli košile na ňadrách, límci a manžetách bíle vyšívané vzory rozmarýnových prutů různě sprohýbaných; kalhoty takové, jaké se právě nosily: černé a dlouhé. O vestách a kloboucích Marie Kavková již nemluvila.

Na Znojemsku v Únanově, Kuchařovicích, Přímětických a všude v okolí jsou stárek, stárková i ostatní chasa o posvícení oblečeni moderně. Aby byl vyzdvižen mimořádný význam toho dne, mají jak stárek tak i chasníci tmavé šaty, vázanku - bílého motýlka a bílé rukavice. Jen rozmarýny zůstaly postaru pentleny. — Stárková je v moderním věnečku. Děvčata mají na pravé straně ve vlasech pouhou kytičku z umělého kvítí; rozmarýny prosté, zelené, jak i zastara bývalo.

Když uvedené osoby mluvily o kroji stárků, neměly v úmyslu, aby ty kroje celé popsaly. Stalo se tak v proudu jiné řeči, kdy náhodou bylo třeba rozlišiti oblek stárků od oblečení, které bylo tehdy běžné. Proto tedy hovoří se o modrých sukních čtyř stárkových, o jejich velkých krézlech a bílých zástěrách, poněvadž je měly právě jen ty čtyři stárkové, kdežto rukávce, živůtek, punčochy a střevíčky měly stejné jako jiní. Podobně je tomu s červenými vestami nebo široky stárků. Tak nikdo jiný oblečen nebyl. Jistě, že i v ostatních případech bylo tomu podobně. Tím však uchází, jaké bylo to ostatní oblečení. Dnes tato zpráva chybí, poněvadž ani pamětníci již nežijí. — Ale přece jen je možno učiniti si celkem dobrou představu o dívčím stárkovském kroji.

---

*) Pantové copy byly pleteny ze dvanácti pramenců. Poněvadž byly ploché, podobaly se popruhům čili pantům.

**) Když r. 1920 v Dobřínsku drželi hody a děvčata se oblékla do různých krojů, velmi se hospodáři horšili na děvčata v píšťanských krojích s vyšívanými čepci: „Kdo to jakživ viděl, abe děvče belo pod čepcem! A vo hodech zvlášč! Projce nevzale věnečke?" — Ve Vémyslicích jde úcta k věnečku o hodech tak daleko, že tam v dechové kapele nesmějí hrát na buben. Vysvětlí vám to takhle: „Dež je svarba s bubnem, nesmí už jít nevěsta ve věnečku a dež děvčata vo hodech zavádijó ve věncích, tak nesmí bét buben!"

V první den hodový: modrá „štofka“, čtyři až šest hodně širokých bílých škrobínek, bílá zástěra nebo černý hedvábný fěrtušek, kolem pasu fábor na pravém boku vázaný (mohl to být zrovna ten, co stárková dostala při véplatce), košilka s baňatými rukávy a živůtek podle místního slohu. Byl-li brokátový šátek křížem přes prsa, vyčníval kolem krku jen plochý krezlík, byl-li veliký krajkový krézl, nebral se již šátek křížem přes prsa. Oblékaly se bílé punčochy a obouvaly černé střevíčky. Hlava byla zapletena, t. j. měla účes z pantových a rozmarýnových copů. Na účesu byl věneček buď zelený nebo pestrý. Jak se kladl na hlavu, není přesně známo. Pestrý a vysoký věnec seděl na temeni hlavy jako koruna, avšak zelený měl ještě tu možnost, aby byl kladen kolem drdolu, jenž byl nad týlem. — Jak je patrno, byl kroj stárkových na první hodový den důstojný a nákladný.

Jak se oblékly stárkové na druhý den, není známo. Víme jen, že děvčata odložila drahocenné „štofky“ (asi ze šetrnosti) a tančila raději v barevných, vzorovaných plátěnkách.

Na třetí den se oblékly stárkové nejvážněji: do bílých sukní a černých kacabajek (sametovek). Nejsvrchnější bílá sukně bývala zpravidla nová spodnice, velmi dobře škrobená a co nejpečlivěji žehlená, takže se až leskla. V Rybníkách se na ni vázal ještě hedvábný fěrtoušek jemné barvy, avšak v Ketkovicích byly stárkové bez fěrtoušku. — Není také známo, byly-li stárky na druhý den a třetí den ještě ve věncích, či jen v účesu nebo měly-li na hlavách lipské šátky vázány „do věnce“.

II.

CHASA V SOUKROMÍ

Lízačky

Povidlí se vaří každým rokem, když je ho potřeba. To se však vaří jen v kuchyni na plotně v nějakém velkém hrnci. Zato ale, když se urodí karlátek a damazin, vaří se povidlí v pecích zvlášť k tomu postavených, a to jsou teprve ty pravé lízačky. Trvají potom celou řadu dní a vaří se veskrz ve dne i v noci.

Při lízačkách hrály velkou úlohu hliněné hrnce. Byly to výrobky ivančických korbelářů. Do Rouchovan je vozíval na jarmark Josef Remunda. — Panečku, ty byly pravé hrnčířské umění. Vytočit na kruhu ručně takový třicetilitrový hrnec, na to musely být ruce šikovného mistra!

Ale ty hrnce měly ještě také čarovnou moc, která začala, jakmile se zazdily do pece a jakmile se v nich začaly rozvářet karlátky. Až byly rozvařeny, cedily se přes hliněné síto a vytíraly se malým březovým košťátkem. Bylo to tak šikovné, že zůstávaly jen suché pecky. Proceděné kaši se říkalo lízačka. A zrovna to vytírání působilo zvláštní čarovnou mocí na chasníky.

Dež Rézinka přecháděla dědino a nesla škopek vod tetěnké Kocandovi, potkala Bohóša.

„Co s tém škopíkem, Rézinka?"

„Přiď vetirat!"

„A ve vařite?"

„Nó!"

A Bohóš přišél. Ale vetirat se dostavil e Lindhard e Cerilenek, Tónek e ti drozi. Tetěnke zvale chasnike, abe přišl' pomuct „mišat", děvčata je zvale „na vetiračko". A vančicki hrnce vokázale, jakó maji moc. Pozvani chlapci přišl' do jednoho. — Pak již nehořelo jen v ty peci, ale ve všech srcich téch, co je převábile vančicki hrnce.

Tónek měl Mercino již dávno vehlidnotó, ale Mercina, dovi co směšlela. Tónkovi se vehebala.

„Šak počké," povidál se Tónek. A dež začala lizačka, Mercina se dočkala.

Ho Sobotku měl' kadlátkovéch stromu celó řado na hóvarsky mezi. Strome bele slity ovocem a Sobotkovi trhal' již dva dni. Sobotkovka nezapomněla žádnymo, kdo šél vokolo, řict, abe se vzál z natrhanéch — to, že pré abe se jim na rok zase horodělo. Tatik richtovál žebřike, Mercina a Rólina trhale, jedle a zpivale. Tónek vo tom věděl. Vehlidál co chvila za homnama. A ščesti mo přilo! — Najednó zustala Mercina sama.

Tónek bél v ty raně na Hóvařich. Již stál pod stromem, co na něm Mercina trhala, čapl žebřik, pár halózek zapraskalo a již se válél žebřik na zemi. Mercina nadávala, ale Tónek se jen smil a bél samá legraci.

A ščesti mo znova přila. Mercina mosela ze stromo dulu. Klin już měla plné kadlátek a potřebavala je vodsepat. Ale jak nički dulu? — A ke všemo vona na stromě a Tónek pod ňém! — Chodák Mercina! — Sešopovala se teda pomalinké niž a niž z haloze na halozo a na ty néniši mosela zustat sedět.

„Tónko, dé sem ten žebřik!“

Tónek se jen hořechtávál. — Čím dál rozhodňějic mo Mercina rozkazovala, ale Tónek bél jak pařez. Pak najednó povidá: „Mercina, já tě s toho stromo zdělám!“

„Hopovaj se!“

Ale to już bél konec. Mercina jen vepiskla a już jo Tónek táhl za nohe dulu. Stáhl jo šikovně, ale vepadalo to, že jo nemini postět. Mercina sebó clómala, vobá somtěli, rvačka pokračovala, až najednó se Mercina zpomněla, že má v klině kadlátka:

„Tónko, co děláš, det mně rozmačkáš kadlátka v klině!“

Tónek se votočel vokolo Mercine, ale nepostěl jo. Mercina nadávala, jak homěla, ale Tónek bél pořád ve veseli náladě. — Najednó ale Mercina ztichla, już se aň' nehnola a za chvilko celá zjihlá povidá: Tónko, přiď k nám neska vetirat!“

Večir přišl': Linhard za Rólinó, Bohóš s Rézinkó, Cerilenek s Lidkó a Tónek za Mercinó. Že de Tónek za Mercinó v ty chvili ale žádné ešče nevěďél. Stačelo šak jen přejit, a ti vostatň' se podívál' jeden po druhim. Tónkovi zobe jen svitěle a z voči mo zustale jen čárke, jak se hosmivál. Jak na něho Mercina hlidla, ale jak hlidla! Ꝥádem všeci poznál', že je tade neco, co spiš nebévalo. — A třebaže vařeň' lizaček néň' mujská práca, hned se chopil kopisti, abe take mišál, dež ho pece stála Mercina a mišala. „To néň' mujská práca,“ zaháněla ho Mercina. Tónek přišél do rozpaku a povídá: Det sem bél přece pozvané, abech přišél vetirat, né.“

„Na to mosiš ešče némiň hodino počkat. Podivé se, že kadlátka nésó, jak se patři, rozvařeny.“

„Na vetiráň' mosiš počkat, ale lizat mužeš pádem. Di se támle za dveři do pul'ce a donejse taliř na lizačko!“ povidá Linhard.

Tónek poslušně šél, ale taliřo nenašél. Tak tam teda vod pece skočela Mercina; ale jak tam v kótko bél' dvá, Linhard a Cerilenek hóp ke dveřim a już je pěkně k roho přerázél' a přeskřipl' tam Tónka s Mercinó. Tónek pochopil, co se stalo. Det mo neska już po třeti přilo ščesti! Mercina sama dveři nezvrátěla, kórdež se k nim postavil ešče take Bohóš. A Tónek be mosel bét špatné moské, debe ty ščasny náhodě nerozomňél. Za dveřima nastala chvilka blaženyho ticha. Ale to ticho nastalo najednó v celi komoře. — Dej se pak chasnikum horáčelo dveři povolit, stál za nima Tónek, voči mo svitěle a jednó rokó držel Mercinko vokolo paso. Mercinka sklopila hlavo a marš na dvur.

Tónek potum choďél k Sobotkum denně na lizačke jak mišat tak e vetirat, dokavád se v jejich peci vařelo. To te vančicki hrnce ho tak svó divotvornó moci táhle! Začal se Mercině libit a na konec z toho bela e svarba.

Dračky

Než přijde bílá zima, jakoby ani života nebylo v té předvánoční nepohodě! Člověku se pomalu ani před dům nechce. Nejraději by zůstal v útulném teple vyhřáté světnice. Ruce v klín však se neskládají! Začíná se s prací na takový čas nejpříhodnější: dračkami. Hovořívá se o nich jako o půvabné, idylické domácí události. Kdyby však nebylo rozumné trpělivosti našich hospodyní a babiček, kdyby nebylo tvůrčí vynalézavosti chasy a skutečně toho mizerného počasí, kdo by u té titěrné a zdlouhavé práce vydržel? Zde se nedá nic vynechat, nic ošidit. Nezbývá než vzít do ruky všechny miliony pírek jedno po druhém a pěkně, opatrně sedrát.—

Draní peří je svízel!

Dračky však jsou přece jen idyla!

Hned odpoledne scházejí se ve vyhřáté světnici dračky. Bývají to již starší ženy, rozvážné hospodyně ze sousedství. Beseduje se, hovoří, zazpívá se i nějaká zdlouhavá starodávná písnička. Přijde-li na besedu dobrý vypravěč, pobaví z lavice u kamen celou společnost a chvíle rychleji ubíhá. Vážní lidé svým věkem vážně myslí a chvíle odpoledních draček je též vážná.

Večery bývají živější. To děvčata přicházejí na dračky a s nimi i láskou planoucí srdce. Hlásí se tak mocným tlukotem, že za jeho hlasem přicházejí chasníci, jichž srdce není o nic méně žhoucí a láskou tlukoucí. A ta srdce promlouvají něhou, vtipem a škádlením, avšak i písní a veršem. Scházejí se zde srdce, která již si rozumějí, scházejí se zde srdce, která se teprve hledají a pomáhá se srdcím roztouženým nebo nepochopeným.

Písní a veršem se mnoho poví a mnoho dokáže a proto u nás v okolí Třebíče (ve Smrku, Hostákově a j.) rozvíjí se dračky jako skutečné idylické chvíle.

[14])Děkování se říká oné společenské hře, která soustředí mysl a sbližuje srdce chasy, která se sešla na dračkách.

Ve společnosti mladých vždy se najdou takoví, kteří zvláštním pudem přímo cítí, která dvě mladá sdce po sobě touží. Není-li jich, dovedou dát dohromady takový pár, že překvapeni zůstávají nejen jmenovaní, nýbrž i celá společnost. Někdy z toho bývá upřímná radost, tu zase veliké začervenání se, jindy smích a někdy, když se takové párování denně o dračkách opakuje, začne být pravdou i kdyby ani pravdou jinak nebylo: „Šak to prvně Božka a potum všeci povídali!"

Při hře děkování začíná se písní, v níž je možno vyslovit jména chasníka a děvčete, o kterých se dá soudit, že by patřili k sobě. Tak např.:

„Sloužila Mařenka za vodou
a Jeníček zase za druhou.
Jak pak bychme my to udělali,
abychme Mařenku k nám dostali?"
atd.

Neposkytuje-li píseň té příležitosti, stane se tak stejně přednesem po jejím zazpívání: „Jiřímu zpíváno, Lidušce dáno a nám budiž pěkně poděkováno.

Za to musí jmenovaní p o d ě k o v a t. To není jen tak! Děkování se vyslovuje ve vhodných verších. Kolik pak je těch, kteří je dovedou složit? — Proto se shánějí verše již tradiční. — V době draček je tedy mysl chasy zaměstnávána verši vhodnými pro děkování. — Kdo chce na dračky, musí myslit na verše!

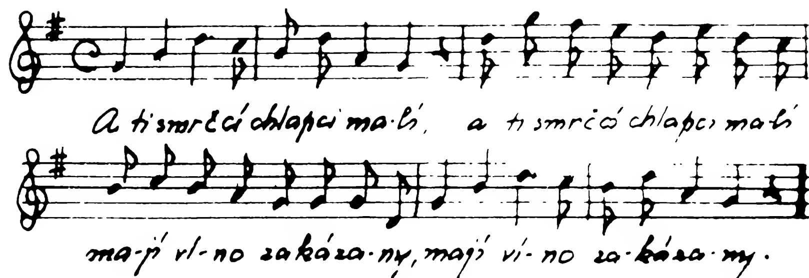
Tak jako při písni s napjetím se očekává vyslovení dvou jmen, s tím větším napjetím se naslouchá děkovacím veršům. Ty mají za něco stát jak po stránce významové, obsahové i formální, neboť celý sbor zhodnotí je zapěním:

Jaké bylo děkování,
takové je milování
tento rok,
na přesrok,,
rok po roce, má panenko, na věčnost!
Spolu stáli, spolu hráli,
spolu věnce uvíjali
na louce.
Na louce
usnula Mařenka Jeníčkovi na ruce.

JAKÉ BYLO DĚKOVÁNÍ

Ja-ké by-lo dě-ko-vá-ní, ta-ko-vé je mi-lo-vá-ní
ten-to rok, na přesrok, rok po ro-ce, má panen-ko,
na věč-nost. Spo-lu stá-li, spo-lu hrá-li,
spo-lu věn-ce u-ví-ja-li na louce, na lou-ce
u-snu-la Mařen-ka Jeníč-ko-vi na ru-ce.

A TI SMRČCÍ CHLAPCI MALÍ

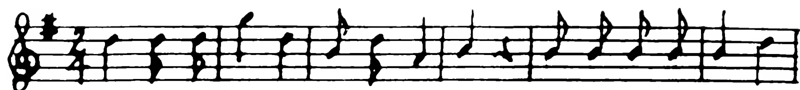

Děkování

Písně

A ti smrčcí chlapci malí

A ti smrčcí chlapci malí
mají víno zakázany,
a jsou z něho chlapci pyšní.
protože je nevykyslí
Ten Mytisků nejpyšnější,
protože je nejhezčejší.
U muziky pěkně skáče
a Anežka pro něj pláče.
U muziky pěkně zpívá,
Anežka se za ním dívá.
Nech, Staníčku, nech zpívání,
dej Anežce přivítání!
Koupil jsem jí pentli modrou
a to bylo na rozhodnou.
Když se do ní uvíjala
přežalostně zaplakala.

ČÍ TO PACHOLE

Čí to pa-cho-le po vsi cho-dí, že tak dobré li-di

ze sna bu-dí, že tak dobré li-di ze sna bu-dí?

Čí to pachole

Čí to pachole po vsi chodí,
že tak dobré lidi ze sna budí?
Čí by to bylo? — Rybníčkovo.
Chodí pod okénko Tomanovo.
Spíš-li, Mařenko, nebo nespíš
anebo mně otevříti nesmíš?
Já bych ti ráda otevřela,
kdyby mně hlavěnka nebolela.
Však tě nebolí, jak se děláš,
neb ty tam jiného u sebe máš!
Ach, nemám, nemám, jsem tu sama,
jen tebe, Jeníčku, pod oknama!

Děkování

Verše.

Chlapec: Děkuju přes zeleny-bíly,
že se mně to líbí.

Děvče: Děkuju přes ten smrčský rybníček,
že je v něm mnoho rybiček,
až ty rybičky dorostou,
budu Jeníčkovou nevěstou.

* * *

Chlapec: Děkujo přes červeny jabličko,
že bodo mit hezkó ženuško.

Děvče: Děkujo přes střibrnó žličko,
že mo dám pěknó hubičko.

* * *

Chlapec: Děkuju přes kadlátko,
že je děvče jako cukrdlátko.

Děvče: Děkuju přes zelený romaryn,
že půjdu s Toníkem třeba i za komín

* * *

Chlapec: Děkuju přes hrozen vína,
aby na žádném nebyla vina.

Děvče: Děkuju přes jabloňový květ,
vyberu si chlapce
jakého budu chtět.

* * *

Chlapec: Děkuju přes kvíteček nejvonnější,
že Liduška je má nejmilejší.

Děvče: Děkuju přes bílou liliji,
že mu svůj věneček věnuji.

* * *

Štěpánské kalhoty

15)Čeledíni odcházívali ze služby na Štěpána a novou službu nastupovali na Nový rok. Na tyto dny však i ti čeledíni, kteří zůstávali „na starém", chodili na dovolenou, čili „na vagaci".

Dostal-li čeledín od hospodáře výpověď, říkalo se, že mu „podali kalhoty".

Na toto obrazné vyjádření však se vztahoval obyčej, že na Štěpána ráno ženské bouřily muže a všeobecně jim podávaly kalhoty. Který mužský vstal spíš, tomu již se kalhoty podat nemohly. — Vedlo to často až k rozpustilým taškařinám zvláště tam, kde byla v domě chasa. Avšak i panímámy si toho dne ráno přivstaly, aby pantátům podaly kalhoty. Nejednalo se tu jen o ten žert nýbrž o podarování, kterého se ženským dostávalo, když si je mužští chtěli „udobřit". To musili někdy hezky hluboko do kapsy sáhnout. Vždyť to bývalo u chasy i z lásky!

Na Štěpána ráno vládl u kupce jiný ruch než v ostatní dny, kdy báby obyčejně chodily pro kafé, cukr a cigórku. Bába hned zrána v domě nikdy štěstí nepřináší. Proto pan principál raději v tu chvíli ani do krámu nechodil a babské zákazníky dával obsloužiti na lačný žaludek svým zaměstnancům. — Na Štěpána však hned po otevření krámu stál za pultem a všechen rozzářen vítal toho dne mimořádné zákazníky. Bývali to vážní hospodáři a řemeslničtí mistři, kteří přišli pro výkupné na usmíření manželek. A takové výkupné nebývalo za šesták nebo korunu.

Stávalo se však také, že pantáta zůstal, když jenom řekl: Ale prosim ti, co bes tade beze mňa dělala?"

Když přišli do krámu chasníci, aby nakoupili výkupné, bylo již vždy připraveno, co mají děvčata ráda a co se jim líbí: pentle, brože, korálky, ozdobný hřeben a hlavně něco na „oslazení života".

V obchodě je toho dne živěji a na městečku pro hlasitější hovor veseleji.

A tu slyšíte:

Tak co, Josef, zustaneš na starym? — Já ujse neso vékupny, abech nedostál vépověď," chlubí se Josefovi Tónek.

* * *

Vite, te žensky mně dale! Ešče sem spál a již bele ho mně s kalhotama. Celéch dvacet korun mně to stálo!

* * *

A Rézina se vode mně nehnola. Jen mně pořád strkala kalhote a že abech šél nebo že se mosim veplatět. A tak jářko: „Na, tade máš!" Chetl sem jo a vlepil ji takovó puso, až vehekla. A take to belo dobry.

* * *

Tak jak ste pochoděla s kalhotama?

A milá bracho, povidal, že již to se mnó nejak vedrži. No, ale potum šél a kópil cukr a kafé.

* * *

Z Rouchovan.

Mládě

Dostávala je služebná děvčata, když na Nový rok buď nadobro opouštěla službu nebo šla dle starého práva na dovolenou, jež trvala do Tří králů.

Když na Nový rok po obědě služka umyla nádobí a uklidila, šla se za pajmámou rozloučit a odprosit ji za všechno, co jí neudělala vhod a čím ji pohněvala. Byla-li pajmáma a děvče zadobře, byl to prostý projev spokojenosti a vděčnosti. Bývala to však i jakási chvilka smíru, neodcházela-li děvečka v dobrém. — Avšak ať už tomu bylo tak nebo onak, dostala služka od hospodyně pěknou vánočku zavinutou do nového ubrousku, čemuž se říkalo „mládě".

Hodnou děvečku vyprovodila panímáma až před vrata a dcery třeba až za městečko. — Z oken vyhlíželi a před vraty postávali zvědaví, aby posoudili, s jakou Mařka nebo Fanda odcházejí.

Seběhly se k nim kamarádky, aby sdílely jejich radost či neúspěch. Bylo-li pak děvče pohledné a dbalo na chasu, čekali i chasníci, aby ji vypravili až na obecní hranice a tam se s ním rozloučili. K oslavě se i z pistolí střílívalo.

A tak tedy vždy na Nový rok odpoledne bylo co vidět a mohlo se povídat, jak s kterou služebnou jsou hospodyně spokojeny a dle doprovodu, jakou vážnost mělo to neb ono děvče v domě nebo u chasy. A také, jak která panímáma byla hodná a štědrá.

Z Rouchovan.

POZNÁMKY

13) Psáno podle vlastního poznání o posvícení v Únanově a Kuchařovicích v letech 1930-35.

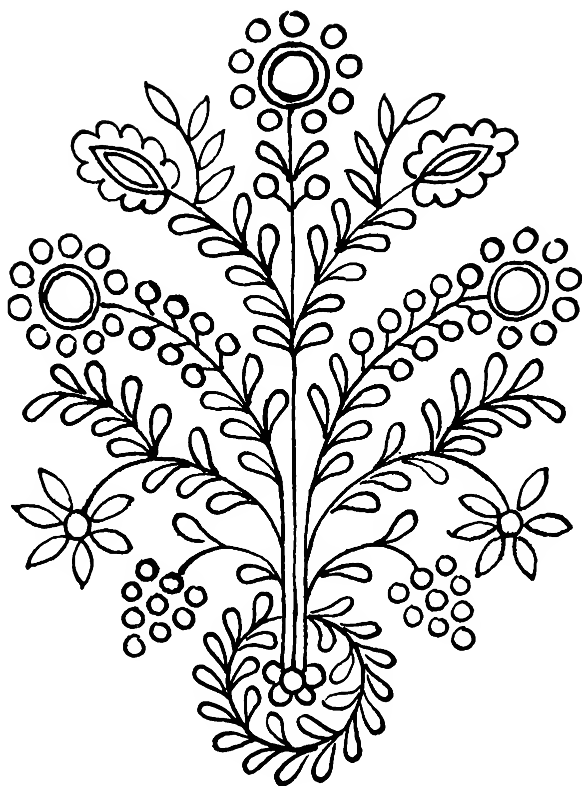
14) Podle vyprávění Anežky Káfuňkové ze Smrku * 1884.

15) Vlastní zážitky jako rouchovanského rodáka z doby před r. 1914.

ZÁVĚR

Rok horácké chasy končí děkováním za lásku a vděčností za práci.

Též já, jako pisatel této knížky tak činím a vděčně vzpomínám těch, kteří mně dovedli tolik říci o horácké chase. Vím, že tak činili z lásky k horáckému národopisu. Na prvním místě jsou to zemřelé babičky Matylda Kočová z Rouchovan, Marie Kavková z Dol. Dubňan a Josefa Malá z Předína, výborný vypravěč Josef Kavalec ze Lhánic a Antonín Bulín z Kuchařovic. Ostatním žijícím jsem zavázán vroucím díkem. Mnoho jsem získal od Julie Pokorné z Dol. Dubňan a od manželů Cyrila a Antonie Kavkových v Jamolicích. Nesmím zapomenout na veselou tetičku Terezu Dvořákovou z Dukovan a Anežku Káfuňkovou ze Smrku, obě výborné zpěvačky. Velmi rád zde vzpomínám na rouchovanského stárka Jaroslava Nováčka, který po několik let zastával funkci stárka s největším pochopením a vážností, aby zachovány byly staré tradice, i na jeho následovníka Oldřicha Šťastného. Také únanovského družbu Františka Blechu s povděkem uvádím. Též Ferdinand Pelaj z Vémyslic přispěl svou znamenitou národopisnou hřivnou. O slavnosti „Májek" na Želetavsku mně zajímavě vyprávěla Antonie Vlková. Avšak i kladerubskou chasu s její kovačkou a čímeřskou a střížovskou chasu s jejich májemi i všechnu ostatní chasu na Vysočině, se kterou jsem žil a která se mně dávala srdečně poznat, s povděkem vzpomínám. Jim i všem, kteří jakkoli přispěli mně v oboru národopisném pro Horácko, děkuji nastotisíckrát.

VRATISLAV BĚLÍK

sleduje a přímo se zúčastňuje národopisného dění na moravském Horácku již od svého útlého dětství. Všechno to prožíval s celým srdcem a nejvroucnějším citem věrného rodáka svého kraje. Své zážitky a pozorování publikoval řadou článků v různých časopisech. Také Československý rozhlas věnuje jim pozornost.

*

Horácká chasa je jeho čtvrtou publikací v národopisném oboru. Osvětový dům Bedřicha Václavka ji vydává ve třech brožovaných částech.

*

Dosud publikované práce Vratislava Bělíka:

1. Horácký zpěvník
2. Povídání z Horácka
3. Horácký lidový vzor ve vyučování kreslení
4. Horácká chasa (1. část)

Osvětový dům Bedřicha Václavka v Třebíči vydává již 2. část národopisné práce Vratislava Bělíka

HORÁCKÁ CHASA.

Hlavním jejím obsahem je zvykosloví měsíce máje a léta.

Celé dílo Horácké chasy obsahuje tři díly:

1. Úvod (o významu chasy)
2. Chasa na veřejnosti
3. Chasa v soukromí.

Třetí brožůra bude pojednávat o hodech a posvícení, což patří obsahově do druhého dílu (Chasa na veřejnosti), avšak z technických důvodů je do 2. části vložena kratší stať „Noc předmájová", která patří do dílu třetího (Chasa v soukromí).

Vratislav Bělík

HORÁCKÁ CHASA

Třetí částí končí celé dílo

Vydal je Osvětový dům Bedř. Václavka v Třebíči

1. část — r. 1965
2. část — r. 1966
3. část — r. 1967